

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Diplomová práce

Měšova stéla

Překlad a analýza epigrafického textu

Michaela Klimešová

Katedra Starého zákona
Vedoucí práce: Doc. ThDr. Martin Prudký
Studijní program: Teologie
Studijní obor: Evangelická teologie

Praha 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem Měšova stéla napsala samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů.

Souhlasím s tím, aby práce byla zveřejněna pro účely výzkumu a soukromého studia.

V Praze dne 30. ledna 2009

Michaela Klimešová

Bibliografická citace

Měšova stéla [rukopis]: Překlad a analýza epigrafického textu: diplomová práce / Michaela Klimešová; vedoucí práce: Martin Prudký. – ETF UK Praha, 2009. -- 42 s.

Anotace

Úkolem této diplomové práce je zpracovat téma Měšovy stély v českém jazyce. Největší důraz je kladen na překlad a výklad původního textu. Překlad využívá přepisy několika autorů, přičemž stěžejním je text Gibsonův. Předlohou pro rozdělení překladu do jednotlivých částí byla Smelikova verze. Při literární analýze se snažím nejen o rozbor jednotlivých výrazů, ale i o srovnání jednotlivých částí textu či rekonstrukci některých slov, v úvahu jsou brány i dobové zvyklosti. Důležitý je také samotný jazyk a srovnání s jinými nápisy, které vznikly v podobném období. Samostatnou kapitolou je poměrně složitě uchopitelný místopis. Pro lepší orientaci čtenáře poslouží alespoň přibližné srovnání starověkých sídlišť s novodobými místy, k čemuž přispívají i přiložené mapy. Velmi důležitou součástí práce je porovnání Měšovy stély s biblickým textem 2 Kr 3, který odkazuje na moábského panovníka Měšu, se kterým se pustila do boje koalice králů Izraele, Judska a Edómu, a jemuž je ve Starém zákoně věnována značně rozsáhlá kapitola. Pro úplnost jsou uvedeny i podrobnosti nálezu stély, které jsou velmi bizarní, jelikož stéla nebyla nalezena při řízených archeologických vykopávkách. Dokonce došlo k jejímu poničení a cesta k její obnově byla velmi složitá.

Klíčová slova

Měšova stéla, Moáb, moábština, Kemóš, Díbón, Omrí, Jóram, raně hebrejská literatura, severozápadní semitský nápis, Zajordání.

Summary

This thesis introduces Mesha stele to Czech audience. The most important task was a translation of the original text into Czech and accompanying concise commentary. There are a few rewrites of several authors, which were exploited for the translation. The fundamental text is taken from Gibson. The Smelik's version was a pattern for partitioning of the text. With literary analysis, an emphasis was put on an analysis of expressions as well as comparison various parts of the texts and temporary customs as well. The stele is written in specific temporal and local dialect, and therefore a comparison of the Mesha stele with other inscriptions of that era was quite rewarding. Separate chapter deals with topography, which is hard to be grasped. Reader might appreciate a matching of ancient and modern places on a few maps and charts. Very important part of this work is a comparison of the Mesha stele and the text from 2 Kings 3 citing Mesha, the king of Moab, who fought with the kings of Izrael, Judah, and Edom. Old Testament devotes quite long chapter to this ruler. For the completeness, there are also circumstances of the inscription's discovering. It is very bizzare because the stele was not found by controlled archeological explorations. It was even destructed and the way to its renovation was very complicated and entangled.

Keywords

Mesha Stele, Moab, Moabite, Kemosh, Dhibon, Omri, Jehoram, Early Hebrew Literature, Northwest Semitic Inscription, Transjordan.

Poděkování

„Hospodine, celým svým srdcem ti vzdávám chválu, o všech divuplných činech tvých chci vypravovat. Budu se radovat, jásoťem tě oslavovat, tvému jménu, Nejvyšší, pět žalmy.“ (Ž 9, 2-3)

Za dokončení své práce vděčím především Bohu, protože mi dopřál i přes složité okolnosti dílo dokončit. Velký dík patří vedoucímu této diplomové práce Martinu Prudkému za čas strávený konzultacemi, odbornému poradci ve věcech epigrafických Janu Duškovi a za obeznámení se světem arabštiny Petru Tomáškoví.

Za trpělivost, se kterou sledovali průběh mého studia, děkuji svému manželovi, který se mnou snáší dobré i zlé, rodičům, kteří mě vždy podporovali, a hlavně mým dětem, které nám všem dávají naději do budoucna.

1 Obsah

1	Obsah.....	4
2	Úvod.....	5
3	Nalezení Měšovy stély.....	6
3.1	Originál či falzifikát?.....	7
3.2	Měšova stéla a průzkum Palestiny.....	8
4	Překlad a analýza textu.....	9
4.1	Nápis v moábštině.....	9
4.2	Přepis textu do kvadrátního písma.....	9
4.3	Rozdělení textu.....	11
4.3.1	Jak správně odkazovat na Měšovu stélu.....	12
4.3.2	Vysvětlivky k přepisu do kvadrátního písma a překladu do češtiny.....	12
4.4	Rozdělení textu po větách.....	12
4.5	Český překlad.....	14
4.6	Osoby a obsazení.....	16
4.7	Literární analýza textu.....	17
4.7.1	Úvod.....	17
4.7.2	Rozdíly mezi II. a III. částí.....	18
4.7.3	Vojenské operace.....	18
4.7.4	Stavební činnosti.....	21
4.7.5	Závěr.....	22
4.7.6	Dodatek.....	22
4.8	Moábské nářečí mezi ostatními semitskými jazyky.....	23
4.9	Žánr a porovnání s jinými královskými nápisy.....	24
4.9.1	Pamětní nápis.....	24
4.9.2	Dedikační nápis.....	25
4.9.3	Kombinace žánrů.....	26
4.9.4	Další typy textů.....	26
5	Místopisné názvy.....	26
5.1	Mapy.....	27
5.2	Měšova vojenská vítězství.....	29
5.2.1	Médeba (dnes Madaba).....	30
5.2.2	Jahas (či Jahsa) (nyní Ḥirbet al-Madajnīje nebo Ḥirbet Libb).....	30
5.2.3	Atarót (nyní 'Atarus) a Nebó (nyní Muḥajjatt či Ḥirbet 'Ajūn Mūsa).....	31
5.2.4	Chóronajim (nyní Tell Majdān, Ajj...).....	32
5.3	Posvátná místa.....	32
5.3.1	Karchó a Dībón (nyní Dībān).....	32
5.3.2	Baal-Meón (nyní Ma'in).....	33
5.3.3	Keriót (nyní Ḥirbet 'Alejan...).....	33
5.4	Pastýřské oblasti.....	33
5.4.1	Šáron a Macharit.....	33
5.5	Budovatelské úspěchy.....	34
5.5.1	Aróer (nyní 'Ara'ir).....	34
5.5.2	Beser (Džalūl nebo Umm al-'Amad).....	34
5.5.3	Bét Bamót (nyní Ḥirbet Libb).....	35
5.5.4	Kirjatajim (nyní al-Qureje, případně Muḥajjatt).....	35
5.6	Kírcharešet (nyní al-Kerak).....	36
6	Měša versus Bible.....	36
6.1	Datace.....	37
7	Závěr.....	38
8	Seznam literatury.....	39
8.1	Seznam zkratk.....	40
9	Přílohy.....	40

9.1	Přepis moábského textu.....	40
9.2	Jarošova reprodukce Měšovy stély.....	42

2 Úvod

Před stočtyřiceti lety byl na území dnešního Jordánska nalezen černý kámen s nápisem, který nechal v 9. století př. n. l. vytesat moábský král Měša. Za dlouhou dobu, která uplynula od jeho objevení vzniklo velké množství vědeckých studií, které se zabývají vznikem, překladem textu, jeho významem či původem. Došlo i na srovnání s jinými dostupnými dokumenty, obzvláště se souvisejícím textem Starého zákona. Přestože však vznikly překlady do několika jazyků, ten český mezi nimi doposud chybí.

Hlavním cílem této diplomové práce se proto stal překlad Měšovy stély do češtiny a následný výklad tohoto textu. Stéla je uložena v galerii Louvre v Paříži. Neměla jsem však možnost toto místo navštívit, abych mohla následně čerpat z původní verze. Proto ve své práci vycházím ze standardního přepisu textu do kvadrátního písma, o který se postaral John C. L. Gibson. Není však jediným obecně uznávaným textem, porovnála jsem ho tedy se dvěma dalšími texty holandského teologa Smelika a německých staroorientalistů Donnera a Rölliga. Pro úplnost jsem zařadila do této práce i text v původním starokenaanském písmu, jak byl zaznamenán autorem. Je k nalezení v příloze, jelikož není stěžejní při práci s překladem.

Kromě překladu zde čtenář najde i výklad textu. Zdaleka ne všechna místa jsou srozumitelná a jednoznačně přeložitelná. V těchto případech se snažím uvést několik možností, jak místu porozumět. Částečně je výklad k nalezení i v poznámkách u samotného překladu, pokud jde o výraz, který má více významů, nebo pokud jde o slovo se specifickou funkcí.

Nezbytnou součástí této práce jsou i základní informace, které provázely objevení moábského nápisu. Uvádím je pro lepší orientaci v problematice. Jde jen o hrubý nástin vzhledem k tomu, že toto téma není prioritou mé diplomové práce. Podle mého názoru je však důležité uvést tyto skutečnosti, aby každý čtenář věděl, o čem pojednávají následující kapitoly. Stejně je to i s polemikou, zda jde o originál či falzifikát, což také nebylo předmětem mého zkoumání. Přesto se mi zdálo důležité se o tom alespoň zmínit. Ještě dnes se totiž badatelé zcela jednoznačně neshodují, zda jde u Měšovy stély o padělek, byť většinový názor zní, že je to originál.

Důležitou částí práce je srovnání nápisu s jinými dobovými dokumenty, obzvláště s biblickým textem 2 Kr 3, který také popisuje jistou periodu Měšovy vlády, byť se s moábským textem v mnoha věcech neshoduje, spíše naopak. Podle mého názoru je nutná konfrontace těchto textů k porozumění tehdejšímu zpracování „historie“. Zároveň je dobré si uvědomit, jaký význam mělo náboženství v životě starověkých obyvatel. V těchto otázkách se oba texty totiž kupodivu shodují.

Samostatnou kapitolou jsou místopisné názvy uvedené na stéle. Pro větší názornost jsou v páté kapitole shromážděny mapy, které přibližují nejen místo nálezu, ale i širší geografii.

A co bylo vlastně důvodem sepsání této práce? Mé studium teologie započalo již před mnoha lety. Z osmi oborů, které teologie nabízí mi nejvíce k srdci přirostly dějiny a starozákonní biblistika. Proto jsem se rozhodla zabývat se právě tímto oborem v závěru studia. Fascinuje mě mimo jiné svět hebrejštiny jako jazyka naprosto odlišného od mé mateřštiny. Když jsem pak objevila mezi vypsanými tématy i překlad Měšovy stély, bylo rozhodnuto. Bloudila jsem světem devátého století před naším letopočtem a snažila se v rámci možností nalézt co nejvíce dostupného materiálu ke zpracování nejen překladu, ale i pozadí nápisu. Přestože jde o dobu tak vzdálenou a může se zdát, že toto téma příliš nesouvisí s životem, který žijeme v 21. století, myslím, že je to opravdu pouze zdání. Je totiž zajímavé nahlížet rozdíly mezi vnímáním nábožensko-kultické stránky tehdy a dnes, v době, kdy Česká republika patří mezi nejateističtější země. Zatímco dnes převládá trend spoléhat se sám na sebe, ve starověku náboženství, bůh či bohové ovlivňovaly celý lidský život, který na něm (resp. na nich) dokonce závisel, jak o tom svědčí lidské oběti, jako byl Měšův syn, starozákonní Izák či Jiftachova dcera, ke kterým v té době nezřídka docházelo. Za zamyšlení také stojí změna vnímání Boha, která je od doby sepsání stély dost radikální, a to i s přihlédnutím k tomu, že každá generace si o Bohu vytváří svůj vlastní obraz, tudíž lidstvo mělo více než dva a půl tisíce let, aby tuto proměnu uskutečnilo.

Překlad Měšovy stély vznikl pro každého, kdo se zajímá o nálezy starověku, ať jde o teology, kteří ovládají hebejštinu či „neteology“, kteří se zajímají z různých důvodů o toto období a tuto oblast, či pro ty, kteří chtějí porovnávat starozákonní události s jinými dochovanými dokumenty z této doby.

3 Nalezení Měšovy stély

V srpnu roku 1868 strávil německý misionář F. A. Klein¹ se svými společníky uvolněné odpoledne na návštěvě beduínského šejka arabského kmene Banū Hamīda v Dībānu. Nad hrnkem kávy se mu rozbušilo srdce, když se dozvěděl, že pár minut cesty odtud leží popsaný kamenný kvádr. O pár hodin později již stál před masivním čedičovým kamenem o rozměrech² 115 × 60 × 60 cm. Kámen byl nahoře zakulacený a dole rovný. Pravý dolní roh byl rozbitý. Bylo vidět lehce vyryté písmo na třiceti čtyřech řádcích. Slova nápisu byla oddělena tečkami, delší větné celky svislými čarami³. Již se šerilo, a tak Klein nemohl pořádně opis nápisu, ale zapsal si jen několik znaků. Nebylo to mnoho, ale přesto nález kamene, který nechal zhotovit moábský král Měša kolem roku 850 př. n. l., vyvolal bouřlivý sled událostí.

Fotografie rekonstruované Měšovy stély⁴

Kusy Měšovy stély byly posbírány a spojeny a text byl doplněn podle záznamů od Clermont-Ganneaua. Dnes se rekonstruovaná stéla nachází ve Francii v galerii Louvre.

Německý konzul Heinrich Petermann⁵ se snažil využít sedmnáctiletého Kleinova působení mezi arabskými kmeny, aby získal Měšovu stélu pro Prusko. Později požádal o pomoc i tureckou vládu. Avšak vzhledem ke třenicím mezi arabskými kmeny se nedařilo kámen získat.

Po neúspěchu Prusů se do věci zapojili i Britové s Francouzi. Clermont-Ganneauovi⁶ se po dlouhých peripetiích podařilo zajistit otisk části Měšovy stély (asi 87 znaků), avšak kvalita byla nevalná. Brit Charles Warren⁷ mezitím čile komunikoval s úřady. Získání kamene se vlekle vlivem nepříznivého vývoje v oblasti. Místní arabské kmeny bojovaly mezi sebou a Turecko, které v té době ovládalo oblast, nemělo moc sil zasahovat do místních rozbrojů.

V posledních měsících roku 1869 se do Jeruzaléma donesla zničující zpráva. Nabluský paša (Turecko) údajně požádal představené kmene Banū Hamīda, aby vydali kámen. Beduíni vzhledem k zájmu, který

¹ F. A. Klein, anglikánský misionář německého původu, který přišel do Syro-Palestiny se společností Church Missionary Society. Hovořil arabsky a jako jeden z mála lidí ze západu cestoval bezpečně po obou březích Jordánu a působil jako lékař i mezi arabskými kmeny.

² Rozměry se v různých pramenech lehce liší, tyto jsou převzaty z Muzea Louvre, http://cartelfr.louvre.fr/cartelfr/visite?srv=car_not_frame&idNotice=21796, 20. 1. 2008.

³ Graham M. Patrick: The Discovery and Reconstruction of the Mesha Inscription, in: Dearmann, Studies in the Mesha Inscription and Moab, Atlanta 1989, str. 72.

⁴ Muzeum Louvre, http://cartelfr.louvre.fr/cartelfr/visite?srv=car_not_frame&idNotice=21796, 20. 1. 2008.

⁵ J. Heinrich Petermann, pruský konzul v Jeruzalémě.

⁶ Charles Simon Clermont-Ganneau (1846-1923), francouzský orientalista, studoval v Paříži a Jeruzalémě. Od roku 1867 působil jako tlumočnick francouzského konzulátu v Jeruzalémě, pak v Konstantinopoli. Od roku 1874 pracoval v Palestině také pro Britskou vládu.

⁷ General Sir Charles Warren (1840-1927), úředník Britain's Royal Engineers a od roku 1867 dobrovolník dočasně působící v Palestině pro organizaci PEF (Palestine Exploration Fund). Pracoval jako správce nad prvními většími vykopávkami v Jeruzalémě. Později se stal vrchním komisařem Londýnské policie (tuto funkci zastával i v době řádění Jacka Rozparovače). Byl členem anglikánské církve a horlivým svobodným zednářem (www.Wikipedia.org, 30.3.2008).

kámen rozpoutal, začali věřit v jeho životadárnou moc a zároveň chtěli za každou cenu zabránit nenáviděnému Turkovi, aby získal tuto moc z kamene. Vložili jej tedy do ohně, a pak na něj nalili studenou vodu. Deska se rozpadla a její kusy si rozebraly jednotlivé beduínské rodiny, aby je uložili do svých sýpek. Věřili, že si tím zajistí výnos ze své úrody.⁸

Evropští vědci a politici snažící se zoufale kámen získat, byli zděšeni a obviňovali se navzájem z neúspěchu při získávání kamene. Prusům se nelíbil zásah Francouzů, Francouzi zas obviňovali Němce. Začala nová vyjednávání. Warren a Clermont-Ganneau se snaží o rekonstrukci textu. Podaří se jim získat otisky dvou velkých kusů kamene a dvanácti menších fragmentů. Dále Clermont-Ganneau při rekonstrukci textu vychází ještě ze své staré, nepříliš povedené kopie. Následuje zjištění, že text je sice sepsán znaky fénického písma, ale nejedná se o fénický jazyk, jak se původně objevitelé domnívali.

Zatímco Clermont-Ganneau pracuje na textu, svět netrpělivě čeká na zveřejnění výsledků. To se však stále nedostavuje, badatelé začínají být nervózní a snaží se jednat ve věci sami.

Po zničení stély se vědci pokouší odkoupit jednotlivé kusy. Clermont-Ganneauovi se podařilo nakonec získat třicet osm fragmentů se šesti sty třinácti znaky. Osmnáct fragmentů s padesáti devíti znaky zakoupil Charles Warren. Zbývající fragment získal Konstantin Schlottmann. Do roku 1870 se Clermont-Ganneauovi podařilo znovu složit rozbitý kámen. Na jeho základě a s přispěním své kopie se snaží o rekonstrukci textu pro muzeum v Louvru.

Svalovat na některého z aktérů vinu či zodpovědnost za zničení nápisu nelze. Pravda, došlo sice ke sporu tří nacionalisticky smýšlejících národů, ale událost neblaze ovlivnil spíše sled událostí. Nápis byl zničen v listopadu 1869. Warren byl v té době údajně na zdravotní rodinné dovolené v Libanonu. Jednání o Měšově stéle se vyhybal v době, kdy věděl, že o ní usiluje Prusko. Prusům se již dařila dohoda s kmenem Banū Hamīda ohledně odkoupení nápisu, ale kmen 'Adwān zakročil a nedovolil jeho odvoz přes své území. Clermont-Ganneau se snažil o diskrétnost a pověřil několik lidí koupí kamene a pořízením otisku stély, avšak pouze bude-li to možné. Všichni tři se tedy podle všeho alespoň z počátku snažili zachovat odkaz minulosti budoucím pokolením.

Podle Grahama⁹ je nejlépe hodnocen Warren. Zatímco Petermann (německý konzul v Jeruzalémě, který započal jednání) byl velmi ovlivněn německým nacionalismem, Warrenovi údajně nešlo tolik o to, který stát získá stélu do vlastnictví, jako spíš o to, aby byla k dispozici vědecké obci. Stejně tak Francouzi se snažili o vlastnictví stély, přestože zpočátku všichni souhlasí se zbožnou myšlenkou, že stéla by měla být přístupná, jedno kde. Avšak později i samotného Warrena mrzelo, že nezískal stélu pro Britské muzeum. Je pravda, že oproti Němcům a Francouzům měl stíženou roli. Narozdíl od Petermanna, který se angažoval jako politik, stejně jako Francouzi, Warren byl jen vědec bez větší politické podpory své země.

3.1 Originál či falzifikát?

Smyslem této práce není dokazovat, zda Měšova stéla (dále jen MS) je či není padělek. Konečná oficiální verze vědeckého světa zní: Měšova stéla je originál. Avšak až do dnešních dnů o tom nejsou přesvědčeni zdaleka všichni badatelé. Vzhledem k tomu, že jde o velmi významný objev, zastavme se nad některými námitkami vůči textu.

O falzifikaci stély se totiž vedly spory již krátce po jejím objevení. Zásadnější námitky vyvstaly z úst Alberta Löwyho¹⁰, který tvrdí, že falzifikátor odvodil a převrátil texty z knihy Numeri, aby vytvořil text MS.

Jazykové odlišnosti od hebrejštiny nalezené v MS nejsou podle něj způsobeny ničím jiným než chybami nevzdělaných padělatelů. Nejde tudíž o odchylky moábského nářečí.

Svislé čárky mezi větami a tečky mezi slovy svědčí o tom, že text byl vytvořen až poté, co byla sepsána hebrejská Bible.

⁸ Graham M. Patrick: *The Discovery and Reconstruction of the Mesha Inscription*, in Dearmann: *Studies in the Mesha Inscription and Moab*, Atlanta 1989, str. 65.

⁹ Graham M. Patrick: *The Discovery and Reconstruction of the Mesha Inscription*, in Dearman: *Studies in the Mesha Inscription and Moab*, Atlanta 1989, str. 74-75.

¹⁰ Vlivný židovský reformátor, duchovní a hebraista v Londýně. Jeho argumenty k Měšově stéle byly publikovány roku 1903 (Graham in Dearman 1989, str. 77).

Löwy měl námitky k pokusům Clermonta-Genneaua, Renana a jiných vědců o rekonstrukci textu i s jeho chybějícími částmi. Podle něj nelze rekonstruovat text jazyka, o kterém nic nevíme.

Také reagoval na argument Clermont-Genneaua týkající se jedinečnosti jazyka stély, který by moderní padělatel údajně nemohl sepsat. Löwy tvrdí, že tato jedinečná kompozice, která údajně vyvstala z vymřelého národa, nemůže sama sloužit jako přijatelný důkaz pro pravost textu, je-li jednou jeho pravost již pochybná.

Na základě svých výzkumů Löwy usoudil, že text je tak 20 let starý. Podle něj musel být padělatel Evropan. Ten vycházel z nápisu nalezeného na sarkofágu fénického krále Ešmunazara II., který byl objeven v roce 1855, a odešel k moábským beduínům, kde během několika dnů tajně vyryl svůj text na starý kámen, který našel na vhodném místě v Dībānu.¹¹

Löwy musel být velmi zklamán faktem, že vědci nevěnovali pozornost jeho argumentům ani argumentům ostatních badatelů, ale prostě předpokládali pravost MS.

Zajímavá je i reakce druhé strany na Löwyho argumenty, ke kterým Clermont-Ganneau poznamenává, že písmo na Ešmunazarově sarkofágu se rozhodně nepodobá písmu MS, kromě toho by padělatel musel být někdo s odbornými znalostmi hebrejštiny a starověké epigrafie a musel by zmizet bezprostředně po vytvoření svého mistrovského díla. Dále se zdá neskutečné, že by evropský padělatel šel do Dībānu, a tam rychle našel kámen pro svůj účel, vzhledem k tomu, že nešlo o hladký stavební kvádr, ale o kámen připravený být pomníkem. Dále souhlasí ošetření povrchu MS se znaky, které jsou na něm napsány. Podle Clermont-Ganneaua neobstojí ani argument, že jazykové odchylky od biblické hebrejštiny jsou pouze důkazem autorovy neobornosti. Na závěr reaguje na argument, že na textu nápisu je znát vliv angličtiny, němčiny a arabštiny. Důkazy pro toto tvrzení podle něj rozhodně nejsou přesvědčivé.¹²

Většina badatelů se přiklonila ke Clermont-Ganneauově analýze textu, čímž odmítla Löwyho argumenty. I později sice pokračovala vášnivá debata nad pravostí MS, konsensus vědeckého názoru však nikdy nepřesvědčil Löwyho přívržence.

Mám za to, že vzhledem k tomu, že Měšova stéla byla prvním a nejobsáhlejším nalezeným moábským textem, musel by padělatel být zároveň autorem moábského nářečí a další nalezené texty by se pravděpodobně písmu MS nepodobaly. Vzhledem k tomu, že i další nalezený text je stejného druhu, není pravděpodobné, že by byla Měšova stéla falzum.

3.2 Měšova stéla a průzkum Palestiny

Jak už bylo řečeno, objev Měšova nápisu byl velmi závažný. Ovlivnil mnoho odvětví spojených s průzkumem Palestiny, ať jde o paleografii, archeologii, starověkou historii či apologetiku. Vzbudil nacionalistickou vášeň třech evropských národů, které byly do záležitosti zapleteny a poukázal na nebezpečné důsledky zpolitizování archeologie. Paleografům, historikům a biblickým vědcům poskytl mnoho nových informací a ukázal, že Zajordání vůbec nebylo tak primitivní a necivilizované v 9. století př. n. l., jak se někteří domnívali. Objev stély zároveň vzbudil velké nadšení pro archeologický výzkum Palestiny, Zajordání obzvlášť. Důsledkem bylo zlepšení dostupnosti pramenů pro archeologickou práci, nová zkoumání a zvýšený zájem o výzkumy v Dībānu.

Dále Měšův nápis rozpoutal debatu nad přesností historických údajů v Bibli. Podle Grahama¹³ však nápis neměl významnější vliv na výsledky této debaty. Ti, kteří byli přesvědčeni, že Bible informuje s velkou přesností o historických událostech, využili nápisu, aby potvrdili svůj názor. Těm pak, kdo měli opačný pohled, nápis sloužil pro změnu jako další příspěvek pro názor jejich.

¹¹ Graham M. Patrick: The Discovery and Reconstruction of the Mesha Inscription, in Dearman, Studies in the Mesha Inscription and Moab, Atlanta 1989, str. 77.

¹² Graham M. Patrick: The Discovery and Reconstruction of the Mesha Inscription in Dearman: Studies in the Mesha Inscription and Moab, USA, Atlanta 1989, str. 77-78.

¹³ Graham M. Patrick: The Discovery and Reconstruction of the Mesha Inscription, in Dearman: Studies in the Mesha Inscription and Moab, USA, Atlanta 1989, str. 92.

4 Překlad a analýza textu

V předchozí kapitole jsme se seznámili s tématem, kterému se věnuje tato práce. Nyní následuje zásadní část týkající se samotného textu. Pokusím se o překlad a výklad třiceti čtyř řádků nápisu. Při překladu vycházím z přepisu do kvadrátního písma. Součástí této kapitoly bude i rozdělení textu, protože je-li text rozdělen po částech, stává se přehlednějším a čtenář se lépe orientuje. Výklad je pak členěn podle tohoto rozdělení. Text v moábštině je uveden v příloze.

Pokud je mi známo, o překlad Měšovy stély do českého jazyka se zatím nikdo nepokusil. Informace o MS sice nalezneme u Biče či Jepsena, souvislý překlad celého kamene se mi však najít nepodařilo. Cennými průvodci na mé cestě byly publikace Gibsona, Smelika, Donnera a Rölliga, Dearmanna a jiných badatelů, kteří se tématem podrobně zabývají.

4.1 Nápis v moábštině

Text Měšova nápisu byl sepsán v moábštině starokenaanským písmem v 9. století př. n. l. Neměla jsem možnost tento původní text studovat přímo v Galerii Louvre, budu tedy pro svůj překlad čerpat z přepisů do kvadrátního písma od staroorientalistů, kteří se touto problematikou zabývali v minulých desetiletích. Jde o standardní, obecně uznávané texty, které slouží pro další studium. Aby byla práce úplná, uvádím i přepis do původního písma, kterým byl moábský nápis zaznamenán. Je k nalezení v příloze, neboť jde pouze o orientační přepis Gibsonova textu. Jeho funkce je pouze ilustrační, aby případný čtenář mohl srovnat druhy písem.

4.2 Přepis textu do kvadrátního písma

Pro překlad moábského nápisu jsem zvolila přepis textu do kvadrátního písma podle skotského teologa Johna Gibsona¹⁴. Pro srovnání mi posloužili texty Donnera s Rölligem¹⁵ a Smelika¹⁶. Tyto odchylky od Gibsona uvádím pro lepší přehled vždy v poznámce pod čarou. Mezi těmito texty jsou jisté rozdíly, ale v zásadě jsou si dost podobné, proto se nezabývám různocněním, ale odchylky jsou uvedeny pouze v poznámkách. K největším odlišnostem dochází až v závěru stély, neboť tato část je nejméně zachovalá. Chybějící části, které nelze podle autorů přepisů z textu doplnit, jsou uvedeny v hranatých závorkách a jsou doplněny podle kontextu. Podtržená jsou ta písmena, která nejsou jednoznačně čitelná a kdy v úvahu tak připadá několik variant.

1 אַנְכַּמְשַׁעְבְּנְכַּמְשִׁתַּע מְלַכְמָאבְהַד
2 יבְנִיאֲבִימְלַכְעַלְמָאבְשֵׁלֶשׁ¹⁷ נְשִׁתְּאֲנַכְמְלַכ
3 תִּיאַחְרָאֲבִיּוֹאֲעִשְׁהַבְמַתְזָאֲתַלְכַּמְשַׁבְּקַרְחַהֲבַמְחִיעַ¹⁸
4 שַׁע¹⁹ כִּיֶּהְשַׁעְנִימְכַלְהַשְׁלַכְנוֹכִיֶהְרָאֲנִיבְכַלְשְׁנַאֲיעַמַר
5 יְמַלְכִישְׂרָאֵלֹוֹיעַנוֹאֲתַמְאֲבִימְנִרְבְּנַכִּיאֲנַפְכַּמְשַׁבְּאֵר
6 צַהֲוִיחַלְפַהֲבַנְהֹוִיאַמַר²¹ גְּמַהֲאֲאֵנוֹאֲתַמְאֲבִימִיאַמְרַכְנַעַ²⁰
7 וְאַרְאֲבַהֲוּבְתַהֲוִישְׂרָאֵלֹאֲבַדְעַלְמוֹיֶרְשַׁעַמְרִיאַתְאַרְעַ²²
8 צַמַּהֲרַבְּאוֹיֶשְׁבַּבְהִימְהֹוּחַצִּימִיבְנַהֲרַבַּעַנְשַׁתֹּוִישׁ

¹⁴ Gibson: Textbook of Syrian semitic Inscriptions, 1. díl, Oxford 2002, str. 74-77.

¹⁵ Donner, Röllig: Kanaanäische und aramäische Inschriften, oddíl D, Moabitische Inschrift, Wiesbaden 2002.

¹⁶ Smelik: Converting the Past, Leiden 1992, str. 61-63.

¹⁷ Donner, Röllig שלש; Smelik uvádí stejný přepis jako Gibson.

¹⁸ Donner, Röllig [...]בַּמְחִיעַ, Smelik [...]בַּמְחִיעַ.

¹⁹ Donner, Röllig שַׁע[.], Smelik stejně jako Gibson.

²⁰ Donner, Röllig [...]אַמַר.

²¹ Donner, Röllig וִיאַמַר, Smelik וִיאַמַר.

²² Donner, Röllig אַתְּ.כַּל[ר], Smelik אַתְּ.כַּל[ר].

- 9 בהכמשבִּימִיֹּאבִּנְאָתְבַע־לִמְעֵנוֹאֲשָׁבָה־הָאִשׁוּחֹאֲבִנֵעַ²³
- 10 אֲתִקְרִיתִנְאֹשְׁגִדִּישְׁבִּבְאֲרֻצְעֻטְרַת²⁵ מְעַלְמוֹיִבְנִלְהַמְלִכִי²⁴
- 11 שְׂרָאֵלָאֵת עֻטְרֹתָוְאֵלְתַחֲמִבְקְרוֹאֲחִזְהוּאֲהִרְנָאֲתַכְלָהֶעֱמַמַע²⁶
- 12 הַקְרִית²⁸ לְכַמְשׁוֹלִמְאֹבָאֲשַׁבְמִשְׁמַאֲתָאֲרָאֲלִדְוִדְהוּאֲסַע²⁷
- 13 חֲבַה־לְפִנֵיכֶםשְׁבִקְרִיתָוְאֲשַׁבְבָּה־אֲתָאֲשֶׁרנֹאֲתָאֲשַׁע²⁹
- 14 מִחֲרֹתֵיִאֲמִרְלִיכֶםשְׁלַחְאֲחִזְאֲתַנְבָּה³⁰ עַל־יִשְׂרָאֵלָאֲ
- 15 הַלְכְבָּלְהוּאֲלְתַחֲמִבְהַמְבַקְעָהשְׁחַרְתְּעֲדָה־צִה־רְמוֹאֲח³¹
- 16 זֶהוּאֲהִרְנָכְלָהֶעֱשַׁבְעַתְאֲלִפְנֵי³⁴ עֵגְבַע־רְנֹגְרִנִי³³ וְגִבְרַתְוִגְרַע³²
- 17 תּוֹרַחֲמִתְכִילְעֻשְׁתִּרְכֶםשֶׁהַחַרְמַתְהוּאֲקַחְמִשְׁמַאֲתַכֶּעַ³⁵
- 18 לִיִּיהוּאֲסַחְבַּה־מִלְפִנֵיכֶםשׁוֹמֵל־כִּישְׂרָאֵל־בְּנֵהֶעֱאֲתַעַ³⁶
- 19 יִהְיוּשְׁבָבָה־לְתַחֲמַה־בִּיִּוְיִגְרַשְׁהַכֶּמְשִׁמְפְּנִיֻעַ³⁷
- 20 אֲקַחְמִמְאֲבַמְאֲתָנָאֲשְׁכָלְרַשְׁהוּאֲשָׁאֲהַבִּיהַצִּוְאֲחִזְהוּ
- 21 לְסַפְתַּע־לְדִיבְנָאֲנַכְבְּנִתִיקְרַחְהַחֲמַתְהִיעֲרִנְוַחֲמַתַּעַ³⁸
- 22 הַעֲפֹלֹאֲנַכְבְּנִתִישַׁעֲרִיהוּאֲנַכְבְּנִתִימְגִדְלַתְהוּאֲ
- 23 נַכְבְּנִתִיבְתַמְלִכֹּאֲנַכְעֻשְׁתִּיכָל־אִיהַאֲשׁוּחְבַמַעַע⁴⁰ יִנְבַקְרַבַּעַ³⁹
- 24 הַקְרֹוּבָאֲנַבְקַרְבַּה־קַר⁴¹ בְּקַרְחַהוּאֲמִרְלִכְלָהֶעֱמַעֻשׁוֹל
- 25 כַּמְאֲשַׁבְרַבִּיתְהוּאֲנַכְכְרַתִי⁴³ הַמְכַרְתַּת⁴² לְקַרְחַה־בָּאֲסַר
- 26 יַעֲיִשְׂרָאֵל⁴⁶ אֲנַכְבְּנִתִיעֲרַעֲרוֹאֲנַכְ⁴⁵ עֻשְׁתִּיהַמְסַלְתַּבְּאֲרַנְנַעַ⁴⁴
- 27 אֲנַכְבְּנִתִי⁴⁸ בְּתַבְמַתְכִיהַרְסַה־אֲנַכְבְּנִתִיבְצַרְכִיעִינַעַ⁴⁷
- 28 הָאֲעַבְבָּאֲעַשׁ⁴⁹ דִּיבְנַחֲמַשְׁנַכִּיכָלְדִיבְנַחֲמַעַתָוְאֲנַכְמְלַכְ

²³ Donner, Röllig [ואבנ] Smelik [ואבנ].

²⁴ Donner, Röllig i Smelik uvádí ישראל.

²⁵ Donner, Röllig עטרת.

²⁶ Donner, Röllig כל העממ הקר Smelik כל העממ הקר.

²⁷ Donner, Röllig וואס Smelik וואס. Gibson toto slovo rekonstruuje podle stejného slova na řádku 18.

²⁸ Donner, Röllig היה. Přestože Gibson i Smelik uvádí shodný přepis tohoto slova, podle Lemaira není zcela jednoznačné, zdali je tu ר nebo ה. Lemaire navrhuje číst היה místo ריה. Schade však zastává opačný názor. Viz Lemaire, New Photographs and ryt or hyt in the Mesha Inscription, Line 12, Israel Exploration Journal, Vol 57, number 2, Izrael, Jeruzalém 2007.

²⁹ Donner, Röllig ואת. Smelik מחרת.

³⁰ Hebrejščina místo ה na konci slova užívá ו. Čteme nejspíš jako by zde bylo vav, tedy Nebó.

³¹ Donner, Röllig עד. הצהרמוואח Smelik עד. הצהרמוואח.

³² Donner, Röllig ונ[ר] Smelik stejně jako Gibson.

³³ Donner, Röllig גברנ. וגרנ Smelik ג[ב]רנ. וגרנ. וגברת.

³⁴ Donner, Röllig i Smelik אלפנ.

³⁵ Donner, Röllig משמ.א[...]. Smelik stejně jako Gibson.

³⁶ Donner, Röllig בנה.את. Smelik בנה את.

³⁷ Donner, Röllig מפני[ו] Smelik מפני[ו].

³⁸ Donner, Röllig tečku za slovem neuvádí. Smelik ji stejně jako Gibson dává do závorky.

³⁹ Donner, Röllig בקרב[ב]. Smelik בקרב[ב].

⁴⁰ Donner, Röllig i Smelik האשנ[ח.למ]. Gibson ve svém výkladu (str. 81) uvádí, že obě varianty (ב i ל) jsou možné, obě mají stejný význam.

⁴¹ Donner, Röllig stejně jako Gibson, Smelik הקר.

⁴² Smelik המכרתח.

⁴³ Smelik כרתי.

⁴⁴ Donner, Röllig בארננ[.]. Smelik בארננ[.].

⁴⁵ Donner, Röllig ערער.ואנכ Smelik ערער.ואנכ.

⁴⁶ Donner, Röllig מ[מ].ישראל Smelik מ[מ].ישראל.

⁴⁷ Donner, Röllig i Smelik עינ.

⁴⁸ Smelik בנתי.

- 29 תִּיעָלְהָע⁵¹ מֵאַתְבָּרֵנִי⁵⁰ אֲשֶׁר־סִפְתִּיעָלְהָאֲרָצָא וְנִכְבַּנְתּוּ
30 יִגְמָמְהָרֵעַבָא⁵⁴ וְבַת־בִּלְתַּנִּי⁵³ וְבַת־כַּלְמַעֲוֵאֲשָׁא שְׂמֵאֲתַנִּיךְ⁵²
31 דִּלְרֵעַתְאַתְעָ⁵⁶ צְאֵנָה אֲרָצָא וְחֹרֶנְנִישְׁבֵּיכֶּה בִּוְקַעֲאִשְׁעָ⁵⁵;
32 וְיַעֲאֲמְרֵיכֶּם שְׂרָדְהָלְתַּחֲמָבְחֹרֶנְנִי וְאַרְדִּוֹאֵל
33 תַּחֲמָבְקֵרֹא חִזְהוּ וְיִשְׁבַּעְבָּה⁵⁹ כְּמִשְׁבִּי מִיֶּעָלְדָה מְשֵׁמָ⁵⁸ עָשׂ⁵⁷;
34 שְׂחַשְׂדֵּק⁶⁰ וְאַנְכֵּי . . .
35

4.3 Rozdělení textu

Překladatelé Měšovy stély se různí v názoru na rozdělení textu. Například Auffrett⁶¹ rozlišuje pouze tři části:

- I. část: MS 1-10,
- II. část: MS 10-21,
- III. část: MS 21-31.

Já jsem využila rozdělení na pět částí podle Smelika⁶², který čtvrtou část pokládá za závěr a pátá část je dodatkem k textu.

Podle mého názoru by bylo vhodnější zahrnout do čtvrté části i dodatek, protože pátá část nemá příliš odlišný charakter. Kromě toho je jisté, že text není kompletní, spodní část stély chybí a není jasné, jak nápis pokračoval, jak dlouhá část chybí a o čem pojednává. Rozdělení v závěru tedy není zcela jednoznačné.

Ještě se pokusím nastínit problém, který bude více rozvinut ve výkladu závěrečné části, avšak týká se poměrně zásadně textového rozdělení. U Gibsona a mnoha jiných překladatelů je totiž na MS 28 uveden překlad, podle kterého bychom nemohli zcela jasně oddělit text III. a IV. části. V tomto případě se přikláním ke Smelikově verzi, který navrhuje místo obvyklého הא ואש דיבנ ח' הא באש דיבנ ח' א. Ani jedna z verzí není jednoznačná, ale druhá uvedená lépe zapadá do textu.

Zajímavou skutečností je, že žádná část nekončí na konci řádku, ale vždy uprostřed řádku končí jedna a následuje další část.

I. Úvod

Úvod zahrnuje řádky 1 – 4, které se dále dělí:

- Ia MS 1-3 Představení autora nápisu a legitimizace jeho kralování
- Ib MS 3-4 Účel celého nápisu – poděkování moábskému božstvu

II. Vojenské operace

II. část zahrnuje řádky 4 – 21:

- IIa MS 4-7 Spor s Omriovci a jejich potírání

⁴⁹ Donner, Röllig [הא. באש], Smelik [הא.][וא] ש. Všechny tři texty obsahují slovo הא na začátku řádku, zdá se to logické vzhledem k předchozí frázi. Smelik však oproti všem ostatním vědcům uvádí zcela odlišný překlad věty ואש דיבנ ח' הא באש דיבנ ח' א: „A mužové díbónští jsou věrní poddaní“, zatímco ostatní překládají באש דיבנ ח' הא באש דיבנ ח' א: „s padesáti díbónskými muži.“

⁵⁰ Smelik בקרני.

⁵¹ Donner, Röllig [ה...].

⁵² Donner, Röllig i Smelik ובת.

⁵³ Donner, Röllig stejně jako Gibson, Smelik [ד] בלתנ.

⁵⁴ Donner, Röllig [ב. בת. מהד.] בא, Smelik [ב. בת. מהד.] בא.

⁵⁵ Donner, Röllig [ד] ור. בת. בה. בת. [ד] ור. [א.] וי. אמר. Smelik [ד] ור. [א.] וי. אמר. [ד] ור. [א.] וי. אמר.

⁵⁶ Donner, Röllig [א.] צאנ, Smelik [א.] צאנ.

⁵⁷ Donner, Röllig stejně jako Gibson, Smelik [א.] עש.

⁵⁸ Donner, Röllig [א.] ועל. [א.] ועל. Smelik [א.] ועל. [א.] ועל.

⁵⁹ Donner, Röllig [א.] וארד, Smelik [א.] וארד.

⁶⁰ Donner, Röllig [א.] שת. שדק, Smelik [א.] שת. שדק.

⁶¹ Smelik 1992 cituje na str. 60, pozn. 6: Auffret: Essai sur la structure littéraire de la stèle de Mésa, France 1980, str. 109-124.

⁶² Smelik 1992, str. 60.

IIb	MS 7-10	Kemóš vyhání Izraelce z Měšova území
IIc	MS 10-14	Vítězství nad nepřítelem a potření jeho božstva
IId	MS 14-18	Vyvraždění obyvatel a Kemóšova nadvláda nad Hospodinem
IIE	MS 18-21	S Kemóšovou pomocí Měša připojuje Izraelské území ke svému hlavnímu městu

III. Stavební činnosti

III. část zahrnuje řádky 21 – 28:

IIIa	MS 21-26	Budování svatyně v Karchó
IIIb	MS 26-28	Budování Měšova království

IV. Závěr

Závěr zahrnuje řádky 28 – 31:

IVa	MS 28-30	Měšova vláda
IVb	MS 30-31	Další rozvoj země

V. Dodatek

Dodatek zahrnuje z velké části neúplné řádky 31 – 34 (až do chybějícího konce nápisu). V této části je zachyceno další vítězství za přispění Kemóše.

4.3.1 Jak správně odkazovat na Měšovu stélu

Pro Měšovu stélu používám zkratku MS. Vzhledem k tomu, že původní text má pouze 34 řádků, odkazuji ve své práci právě na jednotlivé řádky původního textu. Najdete-li v následujících kapitolách například odkaz MS 12, požadovanou informaci naleznete na dvanáctém řádku originálu Měšovy stély. Bude-li uveden odkaz MS 1-5, informace se budou vztahovat k prvním až pátému řádku opět původního textu. Tyto řádky jsou arabskými číslicemi uvedeny v hebrejském přepisu, v českém překladu i v původní podobě nápisu.

4.3.2 Vysvětlivky k přepisu do kvadrátního písma a překladu do češtiny

- Arabské číslice v přepisu do kvadrátního písma i v českém překladu označují vždy začátek řádku původního nápisu.
- Předchozí Gibsonův text je uveden podle původních řádků Měšovy stély, avšak následný přepis podle částí i překlad jsou strukturovány po verších, protože text je tak přehlednější.
- Římskými číslicemi jsou označeny jednotlivé části nápisu.
- Kulaté závorky v českém překladu obsahují pomocná slova, která se nenachází v originálu, ale bez nichž by věta nedávala smysl.
- Je-li potřeba užít slova, bez něž věta smysl sice dává, ale je nutné pro pochopení přesného překladu, je uvedeno v poznámce pod čarou.
- Hranaté závorky v textu přepsaném do kvadrátního písma obsahují možnou rekonstrukci původního nápisu, tedy ty části, které se nedochovaly, ale byly dopsány podle fragmentů písmen a logického doplnění vět.
- Pokud je písmeno na MS, ale není jednoznačně čitelné, v přepsaném kvadrátním textu je podtržené.
- Místopisné názvy jsou shodné s názvy v ČEP.
- Tři tečky vyznačují chybějící text, který není možno zrekonstruovat.

4.4 Rozdělení textu po větách

Nyní rozdělím přepis textu podle jeho jednotlivých částí. Toto rozdělení zachovám i v překladu. Mám za to, že česká verze tak bude srozumitelnější a nebude docházet k přerušování slov na konci řádků, jak se to děje v Měšově nápisu. Text tak bude přehlednější.

Dále následuje rozdělení po větách či verších, jak je od sebe oddělil svislou čárkou i původní autor napsu. Text samotný je opět textem Gíbsnovým, jak je uveden shora. Jsou zde zachovány i všechny značky (závorky, podtržítka atd.).

1 אַנְכֵם שֶׁבְּנֹכְמִשִּׁתֵּעַ מִלְכָּמָא בְּעַד יְבִנִי
 אַבִּי מִלְכֵּלְמָא בְּשִׁלְשֵׁנִשְׁתֹּא אַנְכֵם לְכֹכֶּן תִּיאַחְרָא בִי
 וְאַעֲשֶׂה בְּמִתְזַאֲתֵלְכֵם שְׁבִקְרָחָה
 בְּמִתִּיעַ 4 שְׁעֵכִי הֵשְׁעֵנִי מִכֹּל הַשֵּׁלְכֵנוּ כִּי הָרָאִנִי בְּכֹל שְׁנָאִי

עַמְרָ 5 מִלְכֵי יִשְׂרָאֵל וְיִעֲנוּ אֶתְּמָא בִּי מִנְרַבְנִי אַנְפְּכֵם שְׁבֵאֲרָ 6 צֶה
 וַיַּחֲלֶפֶה בְּנֵהוּ וַיֹּאמֶר גְּמָה אֲעֲנוּ אֶתְּמָא
 בִּי מִי אֲמַרְכֵנָּע 7 וְאַרְאֶה וּבִבְתָה
 וַיִּשְׂרָאֵל אֲבָד אֲבָד עַל מוֹרְשֵׁעַ מְרִיאַתְּ 8 עֲצֵמָה דְבָא
 וַיִּשְׁבְּבֵהִי מֵהוּחַ צִיִּי מִיְּבִנָה אֲרַבְעַנְשֵׁתוּ 9 בְּהַכְּמֵשִׁבִי מִי
 וְאַבְנָתְּ בַּעַל מְעוּנָא עֲשֶׂה הָאִשׁוּחַ וְאַבְנָע 10 אֶתְּקִרִיתֵנָּה
 וְאַשְׁגִּדִּי שְׁבֵב אֲרַצְעֵתְּ מֵעַל מוֹיְבֵלָה מִלְכֵי 11 שְׂרָאֵל אֶתְּעַטְרֵת
 וְאַלְתַּחַמְבְּקֵרוּ אַחְזָה

וְאַהֲרַגְנָא כֹּל הָעַמְּמָע 12 הַקְּרִית לְכֵמְשׁוּלְמָא
 וְאַשְׁבֵּמְשֵׁמָא אֲרָאֵל דְּדוּדָה וְאַסְעָ 13 חֲבֵה לְפָנֵיכֵם שְׁבִקְרִית
 וְאַשְׁבְּבֵה אֶתְּאַשְׁשֵׁרְנוּ וְאַתְּאַשְׁעָ 14 מִחֶרֶת
 וַיֹּאמֶר לִיכֵם שֵׁלְכָא חֲזָאֲתֵנְבָה עַל־יִשְׂרָאֵל
 וְאַ 15 הַלְכָבֵל לְהוּאֵלְתַחַמְבָּה מְבַקְעָה שְׁחַרְתֵּעַדָּה צֶה רֵמ
 וְאַחַ 16 זֵהוּאֵה רֵגְלָה עֲשֶׂבַע תֵּאֵלְפֵנְעָנְבֵּעַרְנוּ גֵרְעֵנָּה
 וְגִבְרֵתוּ גֵרְעֵ 17 תוֹרְחַמַת
 כִּילְעֵשְׁתֵּרְכֵמְשֵׁה חֶרְמַתָּה
 וְאַקְחֵם שֵׁמָא אֲתַכְעָ 18 לִיִּיהוּ וְאַסְהֵבָה מִלְּפָנֵיכֵם שֵׁמְשֵׁ
 וּמִלְכֵי יִשְׂרָאֵל בְּנֵה עֲאֲתַעָ 19 יֵה צוֹי שְׁבֵבָה לְתַחַמְהָ בִי
 וַיִּגְרֶשֶׁה כֵּמְשֵׁמְפָנִי וְעָ 20 אֶקְחֵם מֵאַבְמָאֲתַנָּא שְׁכֹלְרֶשֶׁה
 וְאַשְׂאֵה בִּיהֵ צוּאֲחָזָה 21 לְסַפְתַּעַלְדִּי בֵּן

אַנְכֵבְנֵתִי קְרָחָה חֶמְתָּה יַעֲרֹנוּ חֶמְתַּעַ 22 הַעַפֵּל
 וְאַנְכֵבְנֵתִי שְׁעֵרִי הוּאֵ אַנְכֵבְנֵתִי מִגְדֵּלְתָּה
 וְאַ 23 נְכֵבְנֵתִי בְּתַמְלֹכוֹ אַנְכֵעֵשְׁתִּי כֹּל אִיהָ אִשׁוּחַ בְּמַעַיְנֵי בְּקָרְבָּעָ 24 הַקְּרָ
 וּבְרָאֲנָבְקָרְבָּה קְרָחָה וְאַמְרָלְכֹל הָעַמְּעוּשׁוּלְ 25 כְּמֵאֲשֵׁבֵרְבִיתָה
 וְאַנְכֵכְרֵתִי מִכְּרַתְּלֵקְרָחָה בְּאַסְרָ 26 יַעֲיִשְׂרָאֵל
 אַנְכֵבְנֵתִי עֵרְעָרוֹ אַנְכֵעֵשְׁתִּי הָמְסֵלְתַבְּאַרְנָנָּע
 וְאַ 27 אַנְכֵבְנֵתִי בְּתַבְּמַתְּכִי הָרְסָהָ
 אַנְכֵבְנֵתִי בְּצִרְכֵי עֵינַעַ 28 הָאֵעַ

באַעשרײַבן נחמֶשׁן כִּלְדֵי בְנֵי מִשְׁמַעַת
 וְאַנְכִּמְלֶכֶת 29 תִּיעֵלָה עִמָּאתְךָ אֲשֶׁר יִסְפֵּת יַעֲלֶה אֶרֶץ
 וְאַנְכִּבְנֶת 30 יִגְמָה דַּעַב אֲוֹבֶת דְּבַלְתָּן
 וּבַתְּבַעֲלֵמָע אֲוֹאֲשָׁא שְׂמֵאֲחֶנְךָ 31 דִּילְרַעַתְךָ אֶתְּעַצְאָנָה אֶרֶץ
 וְחֹרֶנִי שְׂבֵבָה בְּוֶקְאֵשׁ 32 וַיַּעֲמֵר לִי כְּמִשְׁרָדָה לְתַחַמְבָּחֹרֶנִי
 וְאַרְוֹאֵל 33 תַּחַמְבָּקְרוּ אֲחִי וְיִשְׂבַּע בָּהֶם כְּמִשְׂבִּי מִיֹּעַלְדָה מִשְׁמַעַשׁ
 34 שְׁתִּשְׂדֵּק
 וְאַנְכֵּי

4.5 Český překlad

I. Úvod

- a) (1) Já (jsem) Méša⁶³, Kemoš(jatův)⁶⁴ syn, král Moábu, Dí(2)bónský⁶⁵. |
 Můj otec byl králem nad Moábem třicet let
 a já jsem se stal (3) králem po svém otci. |
- b) A učinil jsem tuto výsost pro Kemóše v Karchó |
 (výsost(4)spásy)
 protože mě zachránil od všech králů⁶⁶,
 a protože mi dal pohlédnout⁶⁷ na každého, kdo mě nenávidí. |

II. Vojenské operace

- a) Omr(5)í (byl) král Izraele,
 a stíhal⁶⁸ Moáb útrapami mnoho dnů.
 Hněval se totiž Kemoš na svou ze(6)mi. |
 Pak ho⁶⁹ vystřídal jeho syn.
 A také on řekl: „Budu činit příkoří Moábu.“ |
 V mých dnech⁷⁰ tak řekl,
 (7)a tak jsem pohlédl⁷¹ na něj i na jeho dům. |
 A Izrael zahynul, zahynul na věky.
- b) Omrí (předtím totiž) obsadil celou Ze(8)mi Médeba |
 a usadil se od ní na západ až do poloviny dnů svého syna⁷², 40 let⁷³.
 Ale pobý(9)val v ní Kemoš za mých dnů. |
 A vystavěl jsem Baal-meón
 a udělal jsem v něm rezervoár⁷⁴.
 A vystavěl jsem (10) Kirjatajim. |

⁶³ Miller (The Moabite Stone as a Memorial Stela, PEQ, č. 106, 1974, str. 13, pozn. 16) čerpá z: Poebela (Das appositionell bestimmte Pronomen der I. pers. sing. in den westsemitischen Inschriften und im Alten Testament, Assyriological Studies III, Chicago 1932), když uvádí rozdílný překlad první části stély: „Já, Méša, Kemošův syn...“. Oba totiž údajně nachází podobnosti v této nepřilíš jasné větě s částmi jiných královských napsů, které jsou srozumitelné.

⁶⁴ Reemd a Winnett: A Fragment of an early Moabite inscription from Kerak, BASOR, č. 172, 1963, str. 1-9; Freedman: A Second Mésha Inscription, BASOR, č. 175, 1964, str. 50-51.

⁶⁵ Z Díbónu, dnešní Dībān v Jordánsku, Nu 32; Joz 13,17; Iz 15,2; Jr 48,18.

⁶⁶ Gibson překládá tuto pasáž „od všech útočníků“, ale Smelik místo שלכן doplnil text גלכן. Tato verze zapadá lépe do textu, tudíž jsem při překladu zvolila tuto variantu.

⁶⁷ Vítězně.

⁶⁸ Tvar slovesa ויענני je od kořene עננ, v hebrejštině došlo ke změně koncového vav na hej, z biblické hebrejštiny jej známe jako sloveso ענה.

⁶⁹ Omrího.

⁷⁰ Za dnů mého panování.

⁷¹ Vítězně.

⁷² Slovo בנה by bylo možno přeložit i jako plurál „svých synů“.

⁷³ Nejspíše míněno, že 40 let byla Médeba pod Izraelskou nadvládou za Omrího, jeho syna, a polovinu vlády Omrího vnuka Jórama.

- c) Muži Gádští odedávna sídlili v Zemi Atarót.
 A král I(11)zraele si vybudoval Atarót. |
 Pak jsem bojoval proti městu⁷⁵
 a pohlédl jsem na něj⁷⁶. |
 Pak jsem povraždil všechen lid (12)toho města jako obět⁷⁷ pro Kemóše a Moáb. |
 I přivezl jsem odtamtud topeniště z oltáře jeho⁷⁸ Milého⁷⁹,
 abych jím (13) smýknul před Kemóšovu tvář v Kerijótu. |
 A znovu jsem v něm⁸⁰ usídlil muže šárónského a muže (14) macharitského. |
- d) A pak mi Kemóš řekl:
 „Jdi, uchop Nebó od Izraele!“ |
 A tak jsem v noci o(15)dešel,
 abych proti němu bojoval od soumraku⁸¹ až do poledne. |
 A pohlédl jsem (16) na něj⁸²
 a všechny jsem povraždil,
 sedm tisíc mužů, starousedlíků i přistěhovalců⁸³ |
 a žen, starousedlých i přistěhova(17)ných, i konkubíny, |
 neboť jsem to (všechno) zasvětil⁸⁴ Aštarkemóšovi. |
 A vzal jsem odtamtud Jahveho nádo(18)by
 a smýkl jimi před Kemóše. |
- e) A izraelský král pak vybudoval (19) Jahas
 a sídlil v něm, když bojoval proti mně. |
 A pak ho Kemóš vypudil od mé tváře. (|)
 A (20) vzal jsem z Moábu dvě stě mužů, celý jeho elitní oddíl⁸⁵. |
 A zpusťošil jsem Jahas
 a pohlédl jsem na něj⁸⁶,
 (21) abych (jej) připojil k Díbónu. |

⁷⁴ האשוח: jáma. Jedná se o vyhloubenou vyštukovanou či kamennou jámu, ve které se zadržuje voda, aby byla k dispozici i v obdobích sucha. V našem středoevropském regionu se tyto nádrže nevyskytují vzhledem k dostatečnému množství srážek po dobu celého roku.

⁷⁵ קר Je moábský výraz pro město (hebrejsky עיר). V SZ najdeme ekvivalent v Iz 15, 1.

⁷⁶ Vítězně.

⁷⁷ Sloveso ריה znamená opíjet se, hojně pít, být nasycen, uhasit žízeň, být osvěžen. Přesnější překlad výrazu ריה by tedy byl: osvěžení, hojnost, opojení... ale význam zůstává obět' či obětní dar. Koehler, Baumgartner: The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament, volume 3, str. 1194-5.

⁷⁸ Lidu toho města.

⁷⁹ Výrazu דור je v SZ několikrát užito ve smyslu Pán či Bůh jako ten, kterého Izrael miluje (Iz 5,1; Píseň písní): Jastrow: A Dictionary of the Targumim, the Talmud Babli and Yerushalmi, and the Midrashic Literature, Volume I, New York 1996, str. 283. Pípal, Hebrejsko-český slovník k SZ, Praha 1974, str. 32. Jiní překládají David: Gibson, Textbook of Syrian semitic Inscriptions, 1. díl, Oxford 2002, str. 74-80; Jackson: The Language of Mesha Inscription, in Dearman: Studies in the Mesha Inscription and Moab, USA, Atlanta 1989, str. 96-130. Přesný význam výrazu není znám.

⁸⁰ V Atarótu.

⁸¹ Jde o dobu střídání nočních hlídek těsně před úsvitem (od půlky úsvitu).

⁸² Vítězně.

⁸³ גר: host, proselyta, chráněný cizinec, který má v místě pobytu svá práva. Je to ten, kdo se přistěhoval narozdíl od נבר - muž, který se v místě narodil.

⁸⁴ הרמ je speciálním termínem pro kultický boj. V češtině takový výraz chybí. Obětovat je významově příliš slabé. ČEP: Vyhubit jako klaté; Koehler, Baumgartner: 1. díl, str. 353-5 uvádí možný překlad slova (MS 17) jako „dedicated it“, tedy zasvětit; SZ: zasvětit něco Hospodinu za účelem zničení a tudíž znemožnit spásu (Lv 27, 28; Mi 4, 13).

⁸⁵ רש plus suffix, aramejsky ריש, hebrejsky ראש. Podle Koehler, Baumgartner: The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament, volume 1, str. 1164, je možný výklad slova podle 1 S 11, 11, kde je slovo užito ve významu oddíl, i podle Hoftijzer-Jongeling Dictionary 1042, kde překlad zní: „dvě stě mužů, celý jeho elitní oddíl“. Nejspíše jde o technický termín pro specifický oddíl či druh oddílu. Suffix se vztahuje k Moábu.

⁸⁶ Vítězně.

III. Stavební činnost

- a) Já jsem pak vybudoval Karchó,
hradby parkánu⁸⁷, hradby (22) ófelu⁸⁸. |
A já jsem pak postavil jeho brány. |
A já jsem postavil jeho věže.
A j(23)á jsem postavil dům krále.
A já jsem zhotovil dvojité rezervoár na vodu uprostřed (24) města. |
Nebyla totiž žádná nádrž uvnitř města, v Karchó.
A pak jsem řekl všem lidem:
„Udělejte si, (každý) (25)z vás, nádrž ve svém domě.“ |
A já jsem pak vykopal příkop pro Karchó prostřednictvím zajatců (26)z Izraele. |
- b) Já jsem vybudoval Aróer.
A já udělal silnici do Arnónu. (|)
(27) Já jsem vystavěl Bét Bamót,
neboť on(en) byl zbořen. |
Já jsem vystavěl Beser,
protože on(en) (ležel) (28) v troskách. |

IV. Závěr

- a) S muži díbónskými jsme se řadili do bojových skupin⁸⁹,
protože všichni díbónští jsou věrní poddaní. |
Já jsem krá(29)lem nad stovkami ve městech,
která jsem připojil k zemi. |
- b) A vystavěl (30) jsem Médebský (Joz 13,9) dům a dům Diblatský |
a dům Baal-meón.
Pak jsem tam vzal své chovatele(31)ovcí, aby pásli ovce té země. |

V. Dodatek

A Chóranajim, v něm se usadil...
(32)...A Kemóš mi řekl:
„Sestup dolů, bojuj proti Chóranajimu!“ |
A tak jsem sestoupil a bo(33)joval proti městu a pohlédl jsem na něj.
A sídlil v něm Kemóš za mých dnů.
A ... odtamtud... |
...(34)...
... |
A já ...

4.6 Osoby a obsazení

V nápisu figurují čtyři hlavní postavy:

- *Méša*: moábský král, který začal kralovat po svém otci Kemóšjatim kolem poloviny 9. století př. n. l. Za jeho vlády došlo pravděpodobně ke značnému rozkvětu země Moáb. Byl natolik významnou osobou, že stál za zmínku i autorům biblického textu (2 Kr 3). Na stéle je jediným mluvčím, ve třetí části dokonce hovoří k poddaným v přímé řeči.
- *Kemóš*: moábský bůh, kterému je připisován úspěch při vojenských taženích a kterému Méša obětuje kořist. Je znám již ze starších syrských a ugaritských textů⁹⁰. Má pravděpodobně souvislost s mezopotamským bohem podsvětí a smrti Nergalem a fénickým bohem Molekem.⁹¹ Kemóš v nápisu dvakrát hovoří k Méšovi. Oba případy se týkají vojenských operací.

⁸⁷ Slovo יַעַר nejspíš znamená část za hradbami pevnosti. Mohl to být prostor porostlý lesem či vykácená plocha, jež byla po obvodu také obehána hradbami, které měly zamezit nepříteli přístup do pevnosti.

⁸⁸ Jedná se o návrší, na kterém bylo Karchó vybudováno. Toto sídliště bylo obeháno hradbami.

⁸⁹ Vojsko se řadilo do skupin po pěti při pochodu a při táboření.

⁹⁰ Freedman: Anchor Bible dictionary, New York 1992, str. 709.

⁹¹ Prosecký: Encyklopedie starověkého Předního východu, Libri, Praha 1999, str. 180.

- *Omrí*: úspěšný král severního Izraele, zakladatel Omríovské dynastie a hlavního města Samaří. V textu nehovoří vůbec. Jeho syn užívá přímou řeč pouze jednou (MS 6). Vyjadřuje jen svůj vlastní úmysl narozdíl od Měšy, který se zabývá svými lidmi a narozdíl o Kemóše, který je odpovědný za vojenské operace a oslovuje krále svého lidu. Podle Smelika chce autor nápisu naznačit, že na straně Izraele není žádný bůh jako Kemóš, žádný úspěšný král jako Měša, žádný oddaný lid jakým jsou Moábcí.⁹²
- *Omrího „syn“*: na mysli má autor spíše některého z potomků významného krále než jeho ambiciózního syna Achaba, který panoval po něm. Izraelští monarchové sice figurují pouze ve II. části textu, zato jsou zásadními protivníky moábského boha i krále.
- Zmíněn je i izraelský bůh *Jahve*, ten však nejedná, je „přemožen“ jednajícím Kemóšem.

4.7 Literární analýza textu

Následující část bude věnována analýze textu podle chronologického řazení. Bude se týkat výkladu jednotlivých výrazů, rozdílů mezi jednotlivými částmi nápisu, jazykových specifik a dobových hesel či srovnání některých pasáží s biblickým textem. V tomto výkladu se nebudu příliš zabývat názvoslovím, jelikož tomuto problému věnuji celou pátou kapitolu.

V části týkající se rozdílů mezi druhou a třetí částí MS uvádím pro lepší přehled tabulku, která by měla sloužit ke snadnějšímu porozumění těmto odlišnostem. Pokud se pokouším o výklad jednotlivých slov, uvádím jejich přepis do kvadrátního písma, aby bylo jednoznačné, o jaký výraz se jedná.

4.7.1 Úvod

První čtyři řádky textu jsou uvedením do celého nápisu. Autor se představuje jako moábský král. Legitimizuje svůj úřad tím, že je potomkem určité dynastie vládoucí v Moábu. Zároveň zde uvádí důvod sepsání. Tím je „poděkování“ božstvu, jemuž je vděčen za svá vítězství a za rozkvět země během svého panování.

Úvod lze rozdělit na dvě části. Oddíl Ia (MS 1-3) představuje Měšu jako vypravěče a legitimizuje jeho kralování (syn předního moábského krále). Motivačním slovem tohoto oddílu je slovo מלך (král) vztahující se k Měšovi (je užito také v části IVa). Oddíl Ib objasňuje cíl nápisu, který má připomenout, že bohu Kemóšovi bylo věnováno posvátného místo.

Z toho můžeme odvodit, že text není vítěznou stélou, jelikož moábský král nevyzdvihuje sebe jako příčinu všech vítězství. Jde o nápis, kde je sice vyjmenována králova stavební činnost, ale hlavním tématem jsou Kemóšovy zásluhy při dobývání území. Jedná se tedy spíše o stélu pamětní a dedikační⁹³. Právě bohu Kemóšovi Měša vytvořil toto posvátné místo: dopřál mu totiž naprosté vítězství nad všemi jeho nepřáteli, jak je vyjádřeno ve dvou větách, ve kterých je užit syntetický parallelismus membrorum⁹⁴ (MS 4). Měša zde připisuje Kemóšovi záchranu od všech králů a v další větě tuto skutečnost rozvádí. Další parallelismus membrorum se vyskytuje v oddílu IIe a IIIb. Úvod je tedy kompletní, jelikož představuje obecnými termíny vše, co bude později podrobně projednáno (vojenské operace i stavební činnosti).

Pátý řádek už je specifický tím, že popisuje izraelského krále Omrího. Proto se dá souhlasit se Smelikem⁹⁵, že právě zde končí úvod a začíná další část textu, která se týká vojenských bojů a potírání nepřátel.

Jméno משי vychází pravděpodobně ze slovesného základu ישע (spasit, zachránit). Toto sloveso bylo velmi často součástí západo-semitských osobních jmen, stejně jako i slovesa jiného kořene, ale s podobným významem⁹⁶. Měšovo jméno by mohlo souviset s jeho rolí osvoboditele od izraelské

⁹² Smelik: *Converting the Past*, Leiden 1992, str. 67.

⁹³ Miller: *Moabite stone*, PEQ, č. 106, 1974, str. 12.

⁹⁴ Termín vysvětluje Bič: *Palestina od pravěku ke křesťanství*, III. díl, str. 97.

⁹⁵ Smelik: *Converting the Past*, Leiden 1992, str. 69.

⁹⁶ Jackson: *The Language of The Mesha Inscription*, in Dearmann: *Studies in The Mesha Inscription and Moab*, USA, Atlanta 1989, str. 101.

nadvlády. Někteří badatelé se domnívají, že král dostal toto jméno na základě svých vítězství⁹⁷. Pravděpodobnější je však Lipiňského verze, že jméno bylo vyjádřením přání Měšových rodičů, že jejich syn jednoho dne tuto roli osvoboditele splní⁹⁸.

Zastavme se ještě u jména Měšova otce. Na stéle se dochovala jen tři písmena jeho jména כמֹש, pak následuje krátká mezera. V roce 1958 byl v Keraku nalezen kus černého čedičového kamene, na kterém jsou 3 řádky královského nápisu. Reed a Winnett ve svém článku⁹⁹ tvrdí, že první slovo, jehož začátek se též nedochoval je כמֹשׁיָה.¹⁰⁰ Podle nich délka nedochované části MS za slovem כמֹש a délka koncovky slova כמֹשׁיָה jsou shodné a můžeme tedy použít tohoto pojmenování pro Měšova otce. Autoři článku vylučují, že by mohlo jít o ženskou koncovku nebo o kořen nějakého slovesa.

4.7.2 Rozdíly mezi II. a III. částí

Na pátém řádku stély začíná další, nejobsáhlejší část textu, která se týká Měšových vojenských vítězství. Než se začneme zabývat podrobněji jejím rozbořením, pozastavme se nad tím, čím se odlišuje od třetí části, která je psána trochu jiným stylem.

Zatímco totiž druhá část obsahuje popis výhradně vojenských vítězství, je třetí část výčtem králových stavebních činností, kde není jediná zmínka o moábském božstvu.

Hranici mezi jednotlivými částmi tvoří výskyt zájmena „já“ a užití jména „Kemóš“¹⁰¹. Zatímco zájmeno „já“ je užito převážně ve třetí části (výrazně méně v první a čtvrté, ve druhé zcela chybí), která popisuje Měšovy stavební činnosti, první a druhá část je věnována Kemóšovi. Je zde kladen důraz na osvobození Moábu a moábskému bohu jsou připisována všechna vítězství, zatímco Měša coby moábský král, pouze realizoval jeho příkazy. Pro přehlednější popis situace uvádím následující tabulku:

II. Část Vojenské operace	III. Část Stavební činnost
Výskyt slova Kemóš	Výskyt zájmena „já“
Vojenská vítězství	Stavební činnosti
Převažuje užití sloves s konsektivním vav	Slovesa v perfektu nebo věta bez slovesa
Část plná akcí	Stručná část s důrazem na výsledek akcí
Zmínka o izraelských monarších	Výčet pouze Měšových aktivit

Charakteristiky druhé a třetí části stély

4.7.3 Vojenské operace

Tato kapitola je věnována výkladu II. části MS. Jsou v ní zachyceny Měšovy vojenské úspěchy a údaje o izraelské nadvládě i neúspěšných akcích nepřátelského sousedního království. Jde o nejrozsáhlejší část nápisu, proto jsem ji rozdělila do pěti podkapitol.

4.7.3.1 Oddíl IIa

Oddíl IIa by mohl být vnímán jako úvod k celé druhé části, která popisuje válku moábského krále s Izraelem (část II b-d). Stejně téma se pak vyskytuje i v dodatku. V této části je představen král Omrí a jeho „syn“. Na začátku Izrael utiskuje Moáb. Na konci je však Izrael Moábem zničen. Zatímco Omrí utiskoval moábský národ za vlády Kemóšjata, Omrího potomek, který chtěl pokračovat v útlaku, byl přemožen Kemóšjatiho synem Měšou. K tomuto zvratu situace došlo pouze díky Kemóšovi, moábskému bohu, který se přestal hněvat na svůj lid v době Měšova kralování. Rozdíl mezi minulostí a přítomností je naznačen užitím příslovečného určení: délka času, po který byl Moáb utiskován Omrím (ימני רבני), moment Měšova vítězství (בימי) a neurčitá perioda izraelské destrukce (עליו). Podle Smelika je zdůraznění rozdílu mezi minulostí a přítomností standardem na tomto typu nápisu. Zvyšuje totiž současnou královu slávu.¹⁰²

⁹⁷ Morag: Meša: A Study of Certain Features of Old Hebrew Dialects, Erec Izrael 5, 1958, str. 138-144.

⁹⁸ Lipiński: Etymological and Exegetical Notes on the Meša Inscription, Orientalia 40, 1971, str. 325-40.

⁹⁹ Reed a Winnett: A Fragment of an early Moabite inscription from Kerak, BASOR, č. 172, 1963, str. 1-9.

¹⁰⁰ Reed a Winnett: A Fragment of an early Moabite inscription from Kerak, BASOR, č. 172, 1963, str. 7.

¹⁰¹ Smelik: Converting the Past, Leiden 1992, str. 67.

¹⁰² Smelik: Converting the Past, Leiden 1992, str. 69.

Na sedmém řádku čteme zdvojený výraz אבד אבד עלמ, který je přeložen jako „zahynul, zahynul na věky“. Jde o „intenzivní infinitiv“, přičemž první אבד je infinitiv absolutus, druhé אבד je perfectum 3. os. m. עלמ je příslovečným určením bez předložky.¹⁰³

4.7.3.2 Oddíl IIb

V oddílu IIb popisuje autor znovudobytí Země Médeba a následné vybudování svatyně. Opět je tu rozdíl mezi minulostí (MS 7-8: nadvláda Omrího) a přítomností (MS 9: Kemóš Omrího vyhnal). Stejný motiv se objevuje také v závěru nápisu. Co se týká stavební činnosti, je sice typická hlavně pro třetí část, ale i v oddíle IIb čteme o nové výstavbě. Narozdíl od třetí části zde není užito osobního zájmena „já“ a sloveso pro stavbu je v imperferktu s konsekutivním vav. Jde tedy o sloveso narativní, nikoli oznamovací, což je typické právě pro druhou část.

V osmém verši Méša hovoří o čtyřicetileté izraelské nadvládě nad Zemí Médeba. Toto číslo pravděpodobně není přesným vyjádřením, jde nejspíš o číslo přibližné, zaokrouhlené či symbolické. I v Bibli se setkáváme s přibližnými údaji, číslo má většinou hlubší význam než pouhé vyjádření přesného časového rozpětí. Čtyřicet let je trvání dvou generací, autor mohl touto číslovkou vyjádřit skutečnost, že izraelská nadvláda trvala velmi dlouho. Také mohl mít na mysli symbolické označení doby, po kterou bůh pokoušel moábský lid a nechal jej strádat pod nepřítelovou nadvládou (podobně Gn 7, 17: potopa trvala 40 dní; Nu 32, 13: Mojžíš putoval s Izraelity 40 let pouští apod.)

Stejný problém je u výrazu בן, jehož doslovný překlad zní „syn“, ale šlo nejspíš o jednoho z Omrího „potomků“, pravděpodobně vnuka Jórama. Jak dosvědčuje stéla z Kurchu¹⁰⁴, Omrího syn Achab byl příliš mocným vladařem a není pravděpodobná vzpoura Moábu ve dnech jeho králování. Důležité však je, že byl příslušníkem Omríovské dynastie. Někteří badatelé uvádí další možnost při překladu tohoto výrazu. Gramaticky je totiž možné, že se jedná o plurál, pak bychom přeložili „jeho synové“. To by se mohlo vztahovat k celé Omríovské dynastii. Pak by byl časový údaj dosti přesný, protože vláda všech Omríovců trvala kolem 40 let.

4.7.3.3 Oddíl IIc

I v oddíle IIc je kontrast minulost versus přítomnost: „A muži Gádští odedávna sídlili v zemi Atarót“ (MS 10) paralelně s „A já jsem v něm znovu usídlil svůj lid...“ (MS 13-14). Stejně jako oddíly IIa, IIb a IIe i oddíl IIc začíná činností izraelského krále. Zjevná je podobnost s IIe, kde nejmenovaný izraelský král také buduje město. V oddílech IIb, IIc, IIe figuruje jako hlavní příčina vítězství Kemóš. Ve IIc je však protiútok připisován Méšovi, který „pracuje pro Kemóše“, nikoli moábskému bohu, který je zmíněn pouze v popisu obřadů oslavujících vítězství. Vojenské akce jsou zde popisovány velmi pregnantně. Pravděpodobně z radosti nad tím, že se podle Méšy podařilo v místě nejen „vybít“ nenáviděný národ, ale byl zničen i jeho kult, což ve starověké Palestině bylo vrcholem vojensko-náboženského úspěchu. Vítěz tak nastolením vlastního kultu ukázal, kdo je tady pánem. Také se mohlo jednat o událost, která byla čerstvá a důležitá, proto je tak podrobně popisována.

Na MS 11 autor nápisu použil slovo ואלתהם pro popis boje proti městu Atarót. Sloveso לתם je v hebrejštině užíváno převážně v nifalu. Proto někteří badatelé¹⁰⁵ soudí, že moábština nifal nemá, neboť se nevyskytuje ani v jiných částech stély. To je však velmi slabý důkaz, proto je lépe říci, že výskyt nifalu v moábštině je nejistý.

Pokud jde o výraz אראל (topeniště z obětního oltáře; MS 12), jedná se o kultický objekt, na kterém Izraelité obětovali Hospodinu. Atarót byl nejspíše tvrzí, která střežila hranici. Na těchto místech byl uctíván Hospodin, aby „zajistil“ úspěch při pobytu tamních obyvatel. Vzhledem k tomu, že šlo o hranici, byli tu obyvatelé vystaveni výraznějšímu tlaku ze strany sousedních států než na jiných místech. Tím, že

¹⁰³ Jackson: The Language of The Mesha Inscription, in Dearmann: Studies in The Mesha Inscription and Moab, USA, Atlanta 1989, str. 109.

¹⁰⁴ Její český překlad je k nalezení u Jepsena: Královská tažení ve Starém Orientu, Vyšehrad, Praha 1997, str. 87.

¹⁰⁵ Např. Garr, Dialect geography of Syria-Palestine, 1000 – 586 B.C.E., University of Pennsylvania Press, Philadelphia 1985, str. 121, 225.

Méša přemístil oltář, posunul i hranici státu a znovu tak připojil město k Moábu. Podle Benjamin, nešlo-li přímo o oltář, muselo to být cosi jako piedestal pro Jahveho¹⁰⁶.

Kultury z dob biblických časů přenášely své ochránce v průvodech na podstavcích, když zavítali do nějaké země, mezi cizí lid. Tyto piedestaly nebyly symboly, ale byly jakýmsi přepravními prostředky. V Egyptě měli tvar lodí, v Syro-Palestině měli velké lvy či býky. To je nejspíš důvod, proč Gibson tento výraz z MS 12 překládá „the lion figure of David“¹⁰⁷. Jiné teorie pracují s tím, že jde o jméno a דוד by pak byl titul. Z Bible známe jména אריאל (1 Pa 6, 9) a אראלי (Gn 46, 16; Nu 26, 17), která jsou později spojována s Gádovci.¹⁰⁸

Přívlastkem דוד může být také (kromě již zmíněného titulu) vyjádřen vztah Izraelitů k Hospodinu. Lze jej přeložit jako Miláček. Myslí se tím ten, kdo je Židům Milý, kdo miluje svůj lid. Tento zástupný termín za Hospodina je mnohokrát užit v knize Píseň písní. Tuto verzi jsem použila i pro svůj překlad, neboť se mi zdá nejpravděpodobnější. Kromě toho se dobře shoduje s odkazem na MS 17-18, kde se autor zmiňuje o „Jahveho nádobách“.

Další možnost nabízí Gibsonův překlad, jak je uveden výše. Davidovo osobní jméno může označovat jak izraelského velitele (sufix na konci slova by se pak vztahoval k městu Atarót), tak být zkrácenou formou celého jména דודיהו (Jahveho Miláček; podobně 2 Sam 12, 25: ידירה). Podle Gibsona by zmínka o Davidovi na moábském nápisu byla trefná vzhledem k tomu, že jednak podle 2 Sam 8, 2 začaly Moábu problémy s Izraelem právě za Davida, a jednak stéla zmiňuje jmenovitě i jiné izraelské krále.

Podle mého názoru však nemůžeme vycházet z biblického textu při hodnocení jiného národa, neboť jak již bylo řečeno, nejde o historický zápis událostí a nevíme, k jakým událostem mohlo ještě dojít kromě těch, o kterých se zmiňuje SZ.

Co se týká aktu zničení cizího kultu, podobnost s tímto činem najdeme i v Bibli, když Pelištejci odvezli Boží schránu do domu Dágonova (1 Sam 5, 2). Podobně i Méša ukořistil Hospodinův „oltář“ a předal jej jako válečného zajatce Kemóšovi.

4.7.3.4 Oddíl IId

Oddíl IId začíná i končí odkazem na Kemóše. Velký prostor mezitím je věnován vojenským akcím.

Autor tu popisuje podobný případ jako v předchozí části. I tady došlo k vyhlazení obyvatelstva, konají se obřady na oslavu boha, jsou přinášeny obětní dary. Autor však oživuje svůj výčet rozdílným popisem. Pro závěrečné obřady užívá odlišná slova. Zatímco z Atarótu zmizelo topeniště z oltáře Milého (אראל דוד; MS 12), z Neba mizí Jahveho nádoby (כלי יהוה; MS 17). Zatímco v Atarótu Méša vyvraždění obyvatel považuje za „oběť pro Kemóše a Moáb“ (ריח לכמש ולמאב; MS 12), tak v Nebu vše „zasvěcuje Aštarkemóšovi“ (לעשתר כמש.החרמתה; MS 17). Aštarkemóš je jméno složené ze dvou slov. Podle Freedmana¹⁰⁹ označuje hypostatickou jednotu s Aštar jako reprezentantem ženského elementu, zatímco Kemóš je mužský element. Někteří jiní badatelé identifikovali Aštar s mužským božstvem Attar vyskytující se v Ugaritských textech a mezi některými mladšími arabskými kmeny. Aštar byl synem bohyně Ašery, která navrhla nejvyššímu bohu Elovi, aby její syn po Baalově smrti nastoupil na uvolněný trůn. Vystoupil na něj, ale trůn byl příliš veliký, musel z něj tedy zase sestoupit. Nicméně se i přesto ujal vlády nad světem lidí. Představoval zřejmě archetyp krále – potomka nejvyššího boha Ela.¹¹⁰ Je možné, že původně šlo o androgynní božstvo spjaté s nebeským tělesem Venuší. Později se v některých oblastech prosadil ženský typ (Aštar) a v jiných mužský typ (Aštar). I v Bibli najdeme dům zasvěcený Aštaře v 1 Sam 31, 10. Pelištejci zde uložili zbroj mrtvého krále Saula, nad nímž zvítězili. Podobné božstvo je známo i z Egypta.

Zastavme se ještě u jazyka této části nápisu. Na začátku patnáctého řádku autor užívá slovesa יאהלכ („jít“ v první osobě singuláru imperfekta). Biblická hebrejšтина by užila spíše יאלכ, protože vypouští první

¹⁰⁶ Benjamin: Stones and Stories, Fortress Press 2008, str. 97-99.

¹⁰⁷ Gibson: Textbook of Syrian semitic Inscriptions, 1. díl, Oxford 2002, str. 76.

¹⁰⁸ Jackson: The Language of The Mesha Inscription, in Dearmann: Studies in The Mesha Inscription and Moab, USA, Atlanta 1989, str. 113.

¹⁰⁹ Freedman: Anchor Bible dictionary, vol. 4, Doubleday, New York 1992, str. 708.

¹¹⁰ Stehlík: Ugaritské náboženské texty. Kanaanské mýty, legendy, žalmy, liturgie, věšty a zařikávání pozdní doby bronzové, Vyšehrad, Praha 2003, str. 288.

písmeno z kořene. Původně šlo o sloveso שָׁרַח na začátku (וּלְרַח). Je pravda, že v těchto místech není nápis zcela jasně čitelný, ale vše nasvědčuje, že tvar měl tuto podobu. Dokonce i v Bibli jsou na několika místech zachovány tvary שָׁרַח (Př 13, 20; Jb 23, 8). Stejně tak Moábcí mají imperativ bez הָ (MS 14), ale ve tvaru první osoby imperfekta je הָ zachováno. Pravopis v moábském וַאֲהַלֵּכְךָ se nepokouší užívat archaismů, ale pravděpodobně to bylo správně v tomto užití času, právě jako to muselo existovat jako nářeční varianta v hebrejštině¹¹¹. V úvahu lze vzít i to, že moábská verze je verzí starší, písmeno tak mohlo být vypuštěno později.

Dalším nezvyklým výrazem je מִבְּקַע הַשְּׁחָרָה (doslova „od půlky úsvitu“). Jde o frázi, která se týká výměny nočních hlídek. K této výměně docházelo na sklonku noci, když se začínalo rozednívat, tedy těsně před východem slunce. V biblické hebrejštině slovo בָּקַע jako podstatné jméno chybí. Je užito jen jako sloveso (půlit, lámat...). שָׁחַר se vyskytuje jako podstatné jméno pouze v maskulinu, v Měšově nápisu je však ve tvaru feminina. V Iz 58, 8 dochází ke spojení těchto dvou slov, ovšem v jiném významu. V užití sousloví na MS jde tedy nejspíš o nářeční frázi.

Pozastavme se ještě nad slovesem הִחַרְמֹתָהּ (MS 17). Na konci je sufix 3. osoby jednotného čísla, který se týká „toho všeho“, co bylo pobito pro Kemóše. Sloveso samé je v hifilu v první osobě perfekta, tudíž by na konci slova mělo být mater lectionis, které však při suffixu odpadá. Podle Jacksona¹¹² by to znamenalo, že se na konci těchto moábských slov vyslovuje samohláska. Čteme tedy *hachramtiha* (tentýž případ je i Gn 38, 22). Pokud jde o překlad slova, nemáme pro ně v češtině výraz. Je to speciální termín pro kultický boj. Obětovat je příliš slabý výraz, nejde jen tak o nějakou oběť, jde o válečnou kořist božstva. Ve SZ Hospodin dává příkazy, jak naložit s nepřáteli. Jde o žánr, nikoli o popis reality. V oblasti Palestiny se odehrávají příběhy svatých bojů, při kterých jsou nepřítel i kořist zasvěceni zkáze. Je to specifický výraz užívaný semitskými jazyky. Skutečnost, že autor Měšovy stély hovoří o zasvěcení Kemóšovi pouze při dobytí Atarótu a Néba, vede k přesvědčení, že ostatní oblasti, o kterých se stéla zmiňuje byly Měšou považovány původně za moábské.

4.7.3.5 Oddíl Iie

Oddíl Iie je obdobou oddílu Iic: opět se objevují slovesa לַחֲמוּ יִשָּׁב בְּנֵה, ale tentokrát je podmětem izraelský král (na rozdíl od Iic, kde je podmětem kmen Gád, král Izraele a já - Měša). Před popisem Měšových akcí autor věnuje pozornost Kemóšovi. Kulminuje zde jeho spasitelská důležitost. Zatímco v oddílu Iic je pouze oslavován a ve Iid dává příkaz k útoku, ve Iie je mu připsáno moábské vítězství a vyhnání nepřítelů.

Tuto pasáž autor uzavírá popisem administrativních opatření, která se týkají připojení Jahazu k moábskému hlavnímu městu Díbón (přemístí do Jahazu moábské vojáky), namísto popisu vítězných obřadů, jak jsou zaznamenány v předchozím oddílu Iid, kde Měša vezme kultické předměty patřící nepříteli, aby je přinesl Kemóšovi.

Řádek 21, který pojednává o připojení města k Díbónu, odkazuje též na závěr části IVa, kde autor také použil sloveso יָסַב k oznámení o připojení okupovaných území. Zároveň je literárním mostem k další části, která je výčtem Měšových stavebních činností v Karchó, jež je pravděpodobně díbónskou královskou čtvrtí.¹¹³

4.7.4 Stavební činnosti

Třetí část textu je výčtem Měšových činností, které se týkají přestavby a opevnování několika měst v jeho království. Jak už bylo řečeno, výrazné je opakování zájmena „já“. I přes tento důraz na opakování však autor použil různé stylistické prostředky k oživení textu, např. Měšovu přímou řeč k lidu (MS 24-25), obměnu sloves בָּנָה a עָשָׂה v rámci jednoho verše či užití parallelismu membrora v části IIIb.

¹¹¹ Jackson: The Language of The Mesha Inscription, in Dearmann: Studies in The Mesha Inscription and Moab, USA, Atlanta 1989, str. 114.

¹¹² Jackson: The Language of The Mesha Inscription, in Dearmann: Studies in The Mesha Inscription and Moab, USA, Atlanta 1989, str. 115.

¹¹³ Smelik: Converting the Past, Leiden 1992, str. 71.

V MS 25 moábský král obstarává vodu pro Karchó. Autor užívá výrazu כרתי המכרתה, kde sloveso i podmět mají stejný kořen כרת (sekat, řezat). Můj překlad do češtiny sice není zcela přesný, ale snažím se zachovat důraz na společný kořen obou slov (vykopal příkop). Podle mého názoru je to lepší varianta než např. prořeřal průřez či vykopal výkop, které by měly také podobný význam.

Za zmínku ještě stojí výrazy pro nádrž či rezervoár (אשוה MS 9; MS 23 a בר MS 24; MS 25). Jde pravděpodobně o synonyma. V češtině se pro ně těžko hledá ekvivalent, jelikož jde o vyhloubené, kamenné či vyštukované nádrže na vodu, které se stavěly v oblasti Palestiny, kde je potřeba načerpat vodu za období dešťů a uchovat ji pro období sucha. Není vhodné užít pro překlad slovo rybník (ČEP: 2 Kr 20, 20), protože to je pro změnu specifikum pro naši oblast a systém stavby je zcela odlišný.

V této části Měša také zmiňuje výstavbu silnice do Arnónu (המסלה בארנון MS 26). Jde pravděpodobně o část Královské cesty, která vede přes Arnón blízko Aróeru, jak o ní mluví Jeremijáš 48, 19¹¹⁴.

Podle Smelika končí třetí část prvním slovem 28. řádku rekonstrukcí Beseru, který byl stejně jako Bét Bamót zcela zničen.

4.7.5 Závěr

Po výčtu Měšových stavebních úspěchů se autor textu zaměřil na oddanost lidu vůči králi a připojení nových teritorií k Moábu (IVa), takže můžeme říci, že je zde kladen důraz na Měšovo úspěšné kralování.

Od této úvodní části závěru oddělují jak Miller tak Smelik další část IVb s tím, že jde o výčet svatyně, které Měša obnovil na nově dobytých územích (dům Médebský, Diblatský a Baal Meón). Závěrečná věta IV. části je nejasná kvůli chybějícímu textu v MS 31.

Jak jsem již zmínila v kapitole pojednávající o rozdělení textu do kapitol, problematický se zdá být řádek 28. Většinový názor se kloní k překladu: „Já jsem vystavěl Beser, protože on(en) (ležel) v troskách, s padesáti díbónskými muži, protože všichni díbónští jsou...“¹¹⁵. Smysluplnější je ovšem se Smelikem říci, že „...jsem vystavěl Beser, protože on(en) (ležel) v troskách. A díbónští muži se řadili do bojových skupin.“¹¹⁶ s tím, že mezi těmito větami je dělicí čárka, která značí začátek dalšího verše. Navíc MS 27-28 užívá parallelismus membrorum, takže by bylo logické, kdyby pasáž byla takto zakončena.

4.7.6 Dodatek

Konec Měšovy stély je plný otázek. Část textu totiž chybí, ale není jisté, jak velká část. Je možné, že chybí pouze slova či věty, někteří badatelé ale tvrdí, že se nedochovala dosti značná část stély. Na konci textů totiž bývají obsáhlé zaklínací formule, které „vyhrožují“ těm, kteří by nápis chtěli zničit. Nic takového tady není.

O akci proti Chóronajimu Smelik ve své studii tvrdí, že se udála později než ostatní popisované události, tudíž byla dodatečně připsána k textu¹¹⁷. Tak došlo k nutnosti vytvořit nový závěr. V této části dochází ke změně, jsou popisovány události, které se odehrály daleko na jihu. Gibson se domnívá, že Edómští využili příležitosti během Omriho vlády a začali tuto oblast obsazovat. Měša mohl mít úspěch při jejich vyhnání ze země. Jejich porážka pak mohla vést k uzavření aliance s Judskem a Izraelem (2 Kr 3). V takovém případě by vztyčení stély předcházelo Jóramovu příjezdu do země. Stejně tak je možné, že zabránění Chóronajimu bylo závěrečnou událostí.¹¹⁸

Začátek věty „A já...“ na konci nápisu by mohl být počátkem několika závěrečných chlubitvých tvrzení.

Literární styl pátého oddílu připomíná styl druhé části. Autor užívá inkluze při své hře se slovy, stejně jako v oddílu IIc zde nalezneme slovní hříčku, stejně jako ve IId i zde se vyskytuje příkaz daný Kemóšem. Poslední věta je naneštěstí nesrozumitelná.

¹¹⁴ Gibson: Textbook of Syrian Semitic Inscriptions, 1. díl, Hebrew and Moabite Inscriptions, Oxford 2002, str. 82.

¹¹⁵ Gibson: Textbook of Syrian Semitic Inscriptions, 1. díl, Hebrew and Moabite Inscriptions, Oxford 2002, str. 77. Tento překlad nalezneme i u jiných autorů. Stejně jako u následující poznámky jde o překlad anglické verze autora do češtiny.

¹¹⁶ Smelik: Converting the Past, Leiden 1992, str. 66.

¹¹⁷ Smelik: Converting the Past, Leiden 1992, str. 72.

¹¹⁸ Gibson: Textbook of Syrian Semitic Inscriptions, 1. díl, Hebrew and Moabite Inscriptions, Oxford 2002, str. 82.

4.8 Moábské nářečí mezi ostatními semitskými jazyky

Méšova stéla je první a nejrozsáhlejší objevenou památkou z oblasti moábského království. Její jazyk tedy zpočátku nebylo s čím srovnávat. Poměrně rozsáhlý text se tak stal do jisté míry normou moábského jazyka (můžeme-li takto mluvit o textu zvíci 34 řádků).

Po rozluštění textu došlo k porovnání s jinými dostupnými semitskými jazyky, kterými byly psány dosud nalezené nápisy a texty (féniciština, hebrejščina, aramejščina...). Text MS však nebyl totožný s žádným z těchto jazyků. Byť byl některým velmi podobný, uchovává si některé gramatické odlišnosti.¹¹⁹ V pozdější době byl objeven ještě další moábský nápis, se kterým bylo možno jazyk porovnat. Šlo sice pouze o několik řádků, ale gramatika byla totožná jako u MS.

Moábština patří mezi severozápadní semitské jazyky. Je to jeden z kenaánských dialektů, stejně jako hebrejščina. Oba tyto jazyky se shodují nejen ve slovní zásobě a morfologii, ale i syntaxi, např. i v užití konsekutivního imperfekta, což je jedním z hlavních rozlišujících znaků hebrejské skupiny od skupiny fénické. Moábština byla užívána v Moábu na jihovýchodním břehu Mrtvého moře přibližně od 12. do 6. století př. n. l.¹²⁰

Nemáme sice k dispozici mnoho moábských nápisů, ale i tak můžeme říci, že moábština je více podobná hebrejštině či ammonitštině než staré aramejštině¹²¹. Je to pochopitelné vzhledem k tomu, že amonité byli moábskými nejbližšími zajordánskými sousedy a Izrael měl nadvládu nad Moábem během některých období 10. a 9. století př. n. l. Docházelo tak k vzájemnému ovlivňování a propojování místních dialektů.

Přesto však můžeme rozpoznat i aramejské znaky, např.:

- Koncové ך pro maskulinum plurálu absolutu,
- koncové ך se užívá pro sufix třetí osoby jednotného čísla¹²², a to maskulin i feminin (čteme však jakoby tam bylo ך)¹²³.

Od písemné podoby hebrejštiny se moábština liší následujícími znaky:

- Zájmena (ואת...) se chovají jako příklonky, nikoli jako adjektiva, a v postavení za substantivem se členem samy člen nepřibírají. Jako příklad uvádím MS 3: ...ואעש הבמת זאת...
- Došlo ke stažení diftongů (dvojhhláska) a vymizení znaků, které označují tyto diftongy v textu. Výjimkou je uchování těchto znaků (i hlásek) na konci slova.¹²⁴ Jinými slovy písmena ך a ך jsou vynechána uprostřed slov (אה MS 4; אה MS 24; אה MS 13), ale na konci jsou většinou ponechána (אענו, אענו písmeno ך nezmezelo, ale změnilo se na ך). Na některých místech MS však zůstávají nestažená slova (MS 25: ביהה). Vzhledem k tomu, že v nápisu se objevují obě verze (stažené בה a nestažené ביה), Garr soudí, že kontrakce hlásek v době vzniku nápisu, tedy v 2. polovině 9. století př. n. l. nebyla ještě zcela dokončena a užití těchto slov nebylo automatické.¹²⁵ Podle Crosse a Freedmana¹²⁶ ortografická nedůslednost ukazuje, že písař má možnost volby mezi oběma tvary, nespíš i ve výslovnosti. Zatímco běžně užívané v té době byly tvary stažené, autor v tomto případě zvolil stále ještě občas užívaný starší pravopis.
- Zatímco hebrejščina ze sloves *tertiaie jod* a *tertiaie vav* utvořila jednotnou formu *tertiaie hej*, zdá se, že v moábštině zůstává rozdíl mezi těmito slovesy zachován. U sloves *tertiaie vav* se nesetkáme s kontrakcí slovesa, ale setkáme se s ní u *tertiaie jod*. Jako příklad uveďme MS 5, sloveso ויעני kořene עני (hebrejská podoba ענה).

¹¹⁹ Freedman: Anchor Bible Dictionary, 4. díl, New York 1992, str. 708.

¹²⁰ <http://cs.wikipedia.org/wiki/Moab%C5%A1tina>, 27.9.2007.

¹²¹ Freedman: Anchor Bible Dictionary, 4. díl, New York 1992, str. 708, stejně tak Garr: Dialect geography of Syria-Palestine, 1000 – 586 B.C.E., University of Pennsylvania, Philadelphia 1985, str. 224-235.

¹²² Freedman: Anchor Bible Dictionary, 4. díl, 1992, str. 708.

¹²³ Bič: Palestina od pravěku ke křesťanství, III. Řeč a písemnost, Praha 1950, str. 288.

¹²⁴ <http://cs.wikipedia.org/wiki/Moab%C5%A1tina>, 27.9.2007; Garr: Dialect geography of Syria-Palestine, 1000 – 586 B.C.E., University of Pennsylvania Press, Philadelphia 1985, str. 225.

¹²⁵ Garr: Dialect geography of Syria-Palestine, 1000 – 586 B.C.E., University of Pennsylvania Press, Philadelphia 1985, str. 38.

¹²⁶ Jackson: The Language of the Mesha Inscription, in Dearman, USA, Atlanta 1989, str. 119, pozn. 110, cituje Cross a Freedman: Hebrew Orthography, str. 42-43.

- Podle MS se zdá, že moábština neuzivá důsledně částici **𐤌**, narozdíl od hebejštiny, která ji důsledně používá pro označení určitého konkrétního objektu. Ve feničtině je této částice (ve tvaru **𐤌**) užíváno častěji pro zdůraznění předmětu. Měšova stéla užívá **𐤌** výrazně více v první části nápisu, zatímco ve druhé části, kde je užito sloves v perfektu, tuto částici nalezneme velmi výjimečně. Není zatím známo, proč je užívána tak nedůsledně.¹²⁷
- Jackson upozoroval, že se v MS neobjevují žádné *matres lectionis* uprostřed slov¹²⁸. Pokud je přítomno písmeno **𐤌** jako u slova **𐤌𐤓𐤕**, pak jde o kořen toto písmeno obsahující (**𐤌𐤓**).

4.9 Žánr a porovnání s jinými královskými nápisy

Měšův nápis je nápisem z oblasti Palestiny z období izraelské monarchie. S jistotou můžeme říci, že jde o **královský nápis**, který obsahuje posvátné i oslavné prvky a je koncipován tak, aby zaznamenal a oslavil královské úspěchy a činy. Královských nápisů bylo v této oblasti nalezeno více, tento nápis byl však ještě donedávna nejdelším a nejslavnějším nalezeným textem. Podle Millera¹²⁹ i Drinkarda¹³⁰ lze starověké nápisy ze Syro-Palestiny rozdělit podle několika typů na pamětní, dedikační, budovatelské a zároveň jsou nápisy, které jsou kombinací těchto stylů.

4.9.1 Pamětní nápis

Ještě v šedesátých letech dvacátého století mnozí vědci tvrdili, že MS je pouze vítěznou stélou, která byla vytesána během nebo krátce po Měšově vzpouře proti Izraeli a měla být především oslavou úspěchu tohoto povstání (Kittel, Taylor, Albright, Wright, Glueck, Ullendorff, Thomas)¹³¹. Spíše se dá však souhlasit s tvrzením, že jde především o **pamětní nápis** (Davis, Miller)¹³², jelikož cílem není oslavovat opětovné nabytí nezávislosti na Izraeli, ale stěžejní je připomenout průběh Měšova kralování a jeho vladařské úspěchy. Z toho můžeme také soudit, že nápis byl vytvořen jako celek až v pozdějším období Měšovy vlády po skončení všech popsanych událostí, které však nemusí být seřazeny chronologicky a jejich seznam nemusí být vyčerpávající.

Pamětní nápisy se totiž obvykle nezabývají chronologickou strukturou, ale především připomínají vladařovu kariéru zaznamenáváním jeho stěžejních činů, obzvlášť vojenských vítězství a stavebních projektů.¹³³ Obsah je uspořádán tématicky v souladu s vnitřním pořádkem, který si stanovil sám autor. Ten se nezabývá přesným záznamem historie. Nelze tedy pravděpodobně brát doslova geografické či časové údaje nebo rekonstruovat vojenská tažení. Kdyby měl totiž autor v úmyslu zaznamenat historii, zvolil by jiný žánr. Tyto žánry byly lehce dostupné z Egypta i Mezopotámie¹³⁴. I přesto ale z nápisu můžeme odvodit mnoho důležitých historických skutečností.

Typický pamětní nápis začíná podle Millera¹³⁵ téměř formulovitým úvodem, ve kterém se král představí, informuje o svém nároku na trůn a jsou mu připsány zásluhy za realizaci všech stavebních projektů. Po tomto úvodu následuje přehled králových mocných činů, ve kterých je porovnáván úspěch a rozkvět za jeho vlády s očividně méně úspěšnými vládami jeho předchůdců. Součástí pamětních nápisů bývá ještě kletba nad těmi, kdo by nápis odstranili či jakýmkoli způsobem poškodili. Tato kletba je velmi častá u textů o stavebních činnostech z oblasti Mezopotámie.

Příkladem pamětního nápisu z poloviny 8. století př. n. l. je **Azitivadův nápis**¹³⁶, který je napsán dvojjazyčně na bráně budovy v Karatepe a obsahuje rozvláčný přehled vladařových důležitých činů.

¹²⁷ Jackson: The Language of the Mesha Inscription, in Dearman, USA, Atlanta 1989, str. 106-107.

¹²⁸ Jackson: The Language of the Mesha Inscription, in Dearman, USA, Atlanta 1989, str. 110.

¹²⁹ Miller: The Mesha Stela as a Memorial Inscription, PEQ, č. 106, 1974, str. 9-18.

¹³⁰ Drinkard: The Literary Genre of the Mesha Inscription, in Dearman, Atlanta 1989, str. 131-154.

¹³¹ podrobnosti o pramenech Miller: The Moabite Stone as a Memorial Stela, PEQ, č. 106, 1974, str. 12, pozn. 14.

¹³² Davis: The Moabite Stone and the Hebrew Records, AJSL, č. 7, 1981, str. 178-82.

Miller, The Moabite Stone as a Memorial Stela, PEQ, č. 106, 1974, str. 10.

¹³³ Na'aman: Royal Inscription versus Prophetic Story: Mesha's Rebellion according to Biblical and Moabite Historiography.

¹³⁴ Drinkard: The Literary Genre of the Mesha Inscription, in Dearman 1989, str. 154.

¹³⁵ Miller: The Moabite Stone as a Memorial Stela, PEQ, č. 106, 1974, str. 9.

¹³⁶ Gibson: Textbook of Syrian Semitic Inscriptions, III. díl, Phoenician Inscriptions, Clarendon Press, Oxford, 2002, str. 41-64; Drinkard: The Literary Genre of the Mesha inscription, in Dearman 1989, str. 142-146.

Dalšími nápisy tohoto typu jsou **Jechavmilkova stéla**¹³⁷ ze 4. století vztyčená u příležitosti zřízení oltáře místní bohyni, kde je užitým jazykem fénická, a **nápis krále Kilamuvy**¹³⁸. Jde též o fénický nápis, tentokrát ze Zincirli z let 830 - 825 př. n. l., na němž jsou méně přesné informace. Pravděpodobně vykonal méně konkrétních činů, kterými by se mohl chlubit. Stejně jako Méša i Kilamuva zdůrazňuje neschopnost předchozích vládařů v kontrastu se svou vlastní úspěšností. Staroaramejský nápis na ohromné soše Hadada zaznamenaný na příkaz vladaře jménem **Panamú**¹³⁹ pochází z let 780 - 743 př. n. l. I zde jsou vyzdvihovány vladařovy úspěchy, kterých dosáhl díky náklonosti svých bohů. Aramejsky jsou psané i nápisy **Barrakaba I.a II.**¹⁴⁰ ze Zincirli z let 733 – 727 př. n. l., kde stejně jako u MS chybí závěrečná kletba. Všechny uvedené texty se více či méně drží základních pravidel užívaných při vzniku pamětních nápisů. Všechny jsou vypravovány v první osobě jednotného čísla, začínají představením panovníka, uvádí jeho úspěchy a nechybí na nich ani zmínka o božstvech.

4.9.2 Dedikační nápis

Starověké dedikační nápisy v Syro-Palestině sloužily k zasvěcení nějakého objektu božstvu či kultickému centru. Na začátku nápisů bývá uveden objekt, který je zasvěcen božstvu, následuje jméno toho, kdo nechal objekt zasvětit, jeho titul a rodová příslušnost. V další části bývá uvedeno jméno božstva a důvod, pro který je objekt zasvěcován. Nápisy končí žádostí o požehnání pro zřizovatele objektu. Text je psán ve 3. osobě, sloveso bývá ve tvaru perfekta nebo imperfekta ve významu jussivu, božstvo je uvedeno jako nepřímý objekt s předložkou „ב“. Tyto znaky vykazují jak nápisy fénické (**Šipit-Baalův nápis**¹⁴¹, **Abibaalův nápis**¹⁴², **nápis Elibaalův**¹⁴³ a **nápis Jechimilkův**¹⁴⁴ - jde o nápisy králů sídlících v Byblu zaznamenaných na místech uctívání místních bohů) tak aramejské (**Barhadadova stéla**¹⁴⁵, **stéla z Tell Fakcharije** – psána aramejsky i akadsky¹⁴⁶, je zajímavá tím, že se skládá ze dvou dedikačních nápisů a proti shora uvedeným příkladům fénických nápisů je velmi dlouhá.

Za zmínku stojí také **nápis Kilamuvy II.**¹⁴⁷ a nápis věnovaný **Panamúovi II.**¹⁴⁸). Byly nalezeny i dedikační nápisy psané klínovým písmem, které vykazují podobné znaky jako nápisy shora jmenované (dativem uvedené božstvo, přísudek vyjadřující akt budování či darování, poděkování, jména božstva a krále, důvod zasvěcení...)¹⁴⁹. Byly používány po několik staletí, takže můžeme říci, že nejde zdaleka o ojedinělý jev.

MS taktéž vykazuje nábožensko-kultické znaky dedikačního nápisu. Připomíná čtenáři, že místo, na kterém byla vztyčena, bylo postaveno pro Kemóše, protože vysvobodil Méšu od všech nepřátel (MS 3-4). Byl to Kemóš, kdo se rozčílil na Moáb a potrestal jej útlakem od okolních zemí (MS 5-6). O opakovaném hříchu, útlaku, pokání a spáse čteme i v Bibli (např. Sd 3, 7-11). Záchrana Moábu přichází právě pod vládou krále Méšy, ovšem pouze díky Kemóšovu dobrozdání a požehnání. Další nábožensko-kultická zmínka se týká obětování kultických objektů Kemóšovi (MS 13 a 18) a zasvěcení města Aštar-Kemóšovi (MS 17).

¹³⁷ Gibson: Textbook of Syrian Semitic Inscriptions, III. díl, Phoenician Inscriptions, Clarendon Press, Oxford, 2002, str. 93-99.

¹³⁸ Gibson: Textbook of Syrian Semitic Inscriptions, III. díl, Phoenician Inscriptions, Clarendon Press, Oxford, 2002, str. 30-39.

¹³⁹ Gibson: Textbook of Syrian Semitic Inscriptions, II. díl, Aramaic Inscriptions including inscriptions in the dialect of Zinjirli, Clarendon Press, Oxford 2003, str. 60-65; Drinkard in Dearman 1989, str. 147-148.

¹⁴⁰ Gibson, Textbook 2003, II. díl, str. 87-93; Drinkard in Dearman 1989, str. 147-148.

¹⁴¹ Gibson: Textbook 2002, III. díl, str. 23-24.

¹⁴² Gibson: Textbook 2002, III. díl, str. 19-21.

¹⁴³ Gibson: Textbook 2002, III. díl, str. 21-22.

¹⁴⁴ Gibson: Textbook 2002, III. díl, str. 17-19.

¹⁴⁵ Gibson: Textbook 2003, II. díl, str. 1-4.

¹⁴⁶ Drinkard: The Literary Genre of the Mesha inscription, in Dearman: Studies in The Mesha Inscription and Moab, Atlanta 1989, str. 135-137.

¹⁴⁷ Gibson: Textbook 2002, III. díl, str. 39-41.

¹⁴⁸ Gibson: Textbook 2003, II. díl, str. 76-86; Drinkard: The Literary Genre of the Mesha inscription, in Dearman: Studies in The Mesha Inscription and Moab, Atlanta 1989, str. 132-140.

¹⁴⁹ Drinkard: The Literary Genre of the Mesha inscription, in Dearman: Studies in The Mesha Inscription and Moab, Atlanta 1989, str. 138.

Můžeme tedy říci, že i v MS se opakuje motiv svaté války, je kladen důraz na centrální roli božství při vítězstvích a je zmíněna statečnost vladaře a jeho armády. Závěrečná prosba o požehnání či zaklínací formule sice chybí, ale vzhledem k tomu, že závěr nápisu se nedochoval, nevíme, zdali na jeho konci původně něco podobného bylo či nikoliv.

4.9.3 Kombinace žánrů

V období starověku se však kromě dedikačních či pamětních nápisů můžeme setkat s kombinací obou těchto žánrů. V části nápisu tak bývá důraz na objekt, který je zasvěcován, a v další části jsou zdůrazněny úspěchy jedince, který zřizoval objekt či nápis. Nápis má vždy nábožensko-kultický aspekt. I přes vyjmenování vladařových úspěchů je zdůrazněno, že za tento úspěch nese odpovědnost božstvo.

Typickým nápisem, který je kombinací dvou žánrů, je **Zakirova stéla**¹⁵⁰, která je Zakirovým poděkováním bohu za ustanovení králem a za nečekané vítězství nad koalici několika panovníků. Dalšími příklady jsou již uvedené nápis Jechaumilka a Panamúa. I Měšova stéla vykazuje znaky obou, proto nemůžeme říci, že je nápisem pouze dedikačním či pouze pamětním.

4.9.4 Další typy textů

Zmíním ještě jeden typ nápisů, mezi které by se MS mohla zařadit, a to je **nápis budovatelský**. V MS však důraz není kladen na to, co bylo zbudováno, ale pro autora je primární připomenout úsilí a činnost vladaře jako budovatele. Tato část nemá žádný nábožensko-kultický podtext, není tu nic o božství.

Dearmann s Mattinglym¹⁵¹ také tvrdí, že vezmeme-li v úvahu vyprávění moabského krále Měšy jako celek, pak se velmi podobá vyprávěním hebrejské Bible. Stejně jako v biblické hebrejštině, i zde autor využil narativní styl vypravování, kde je ke slovesu připojeno konsekutivní vav.

MS byla vytvořena na místě, které nemělo zavedenou tradici královských nápisů. Kombinuje prvky známé z neporušených královských nápisů v regionu se znaky charakteristickými pouze pro tuto oblast, které se jinde neobjevují.

5 Místopisné názvy

V předchozí kapitole jsem uvedla, že se autor Měšovy stély s největší pravděpodobností nedržel zcela přesně historických realit a nemůžeme tudíž přesně sjednotit uvedená území s místy dnešními. Stejně jako v Bibli jsou i zde oblasti, které již těžko dohledáme. Přesto bych se z dostupných pramenů chtěla pokusit o nalezení alespoň některých z nich. U každého místa je i biblický odkaz, pokud je o něm zmínka v SZ.

Pro lepší přehled jsou v následujících kapitolách rozděleny tyto oblasti podle Měšových vojenských vítězství, kultických center, pastýřských oblastí a jeho budovatelských úspěchů. U novodobých názvů míst jsem se pokusila o přepis z arabštiny do latinky.

V následující tabulce naleznete ke každému biblickému jménu uvedenému na MS dnešní přibližný ekvivalent, který je k nalezení i na mapách v další kapitole. U nejistých lokalit je uvedeno více možností, protože jejich ztotožnění s dnešními místy je stále velmi nejasné.

Biblický místopis	Moderní místopis
Atarót	Ḥirbet 'Aṭarūs
Baal-Meón	Ma'in
Beser	Džalūl či Umm al-'Amad
Bét-Bamót	Ḥirbet Libb
Díbon	Ḍībān
Chóronajim	Tell Majdān, Ajj...
Jahas	Ḥirbet al-Madajnīje či Ḥirbet Libb
Kerijót	Ḥirbet 'Alejan...

¹⁵⁰ Gibson, Textbook 2003, II. díl, str. 6-17; Miller: The Moabite Stone as a Memorial Stela, PEQ, č. 106, 1974, str. 11-12; Drinkard in Dearman 1989, str. 149-151; Jepsen: Královská tažení ve starém Orientu, Vyšehrad, Praha 1997, str. 154-5.

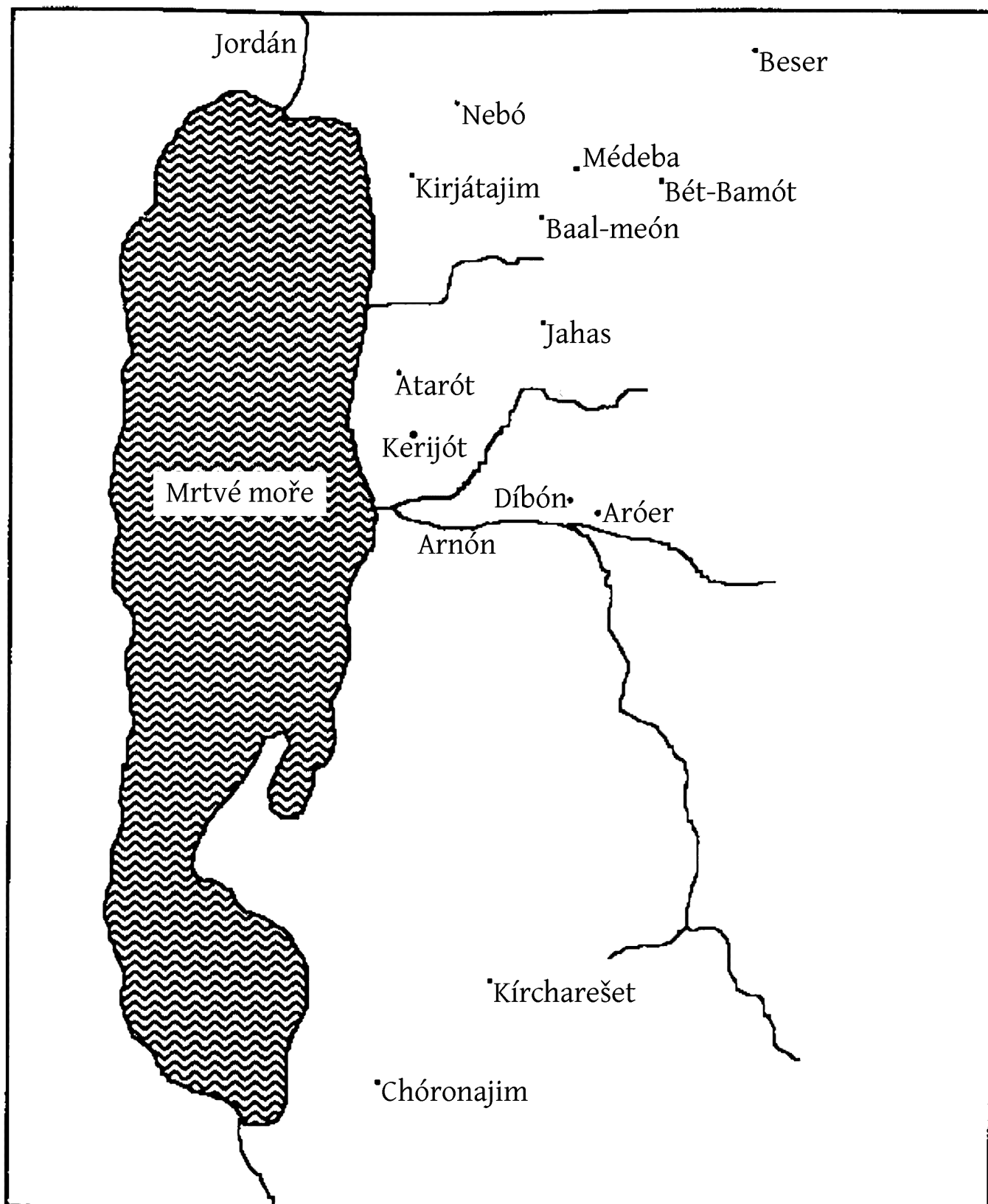
¹⁵¹ Anchor Bible dictionary, vol. 4, 1992, str. 709.

Kírcharešet	al-Kerak
Kirjátajim	al-Qureje Ḥirbet al-Muḥajjatt
Médeba	Madaba
Nebó	Ḥirbet al-Muḥajjatt či Ḥirbet ‘Ajūn Mūsa

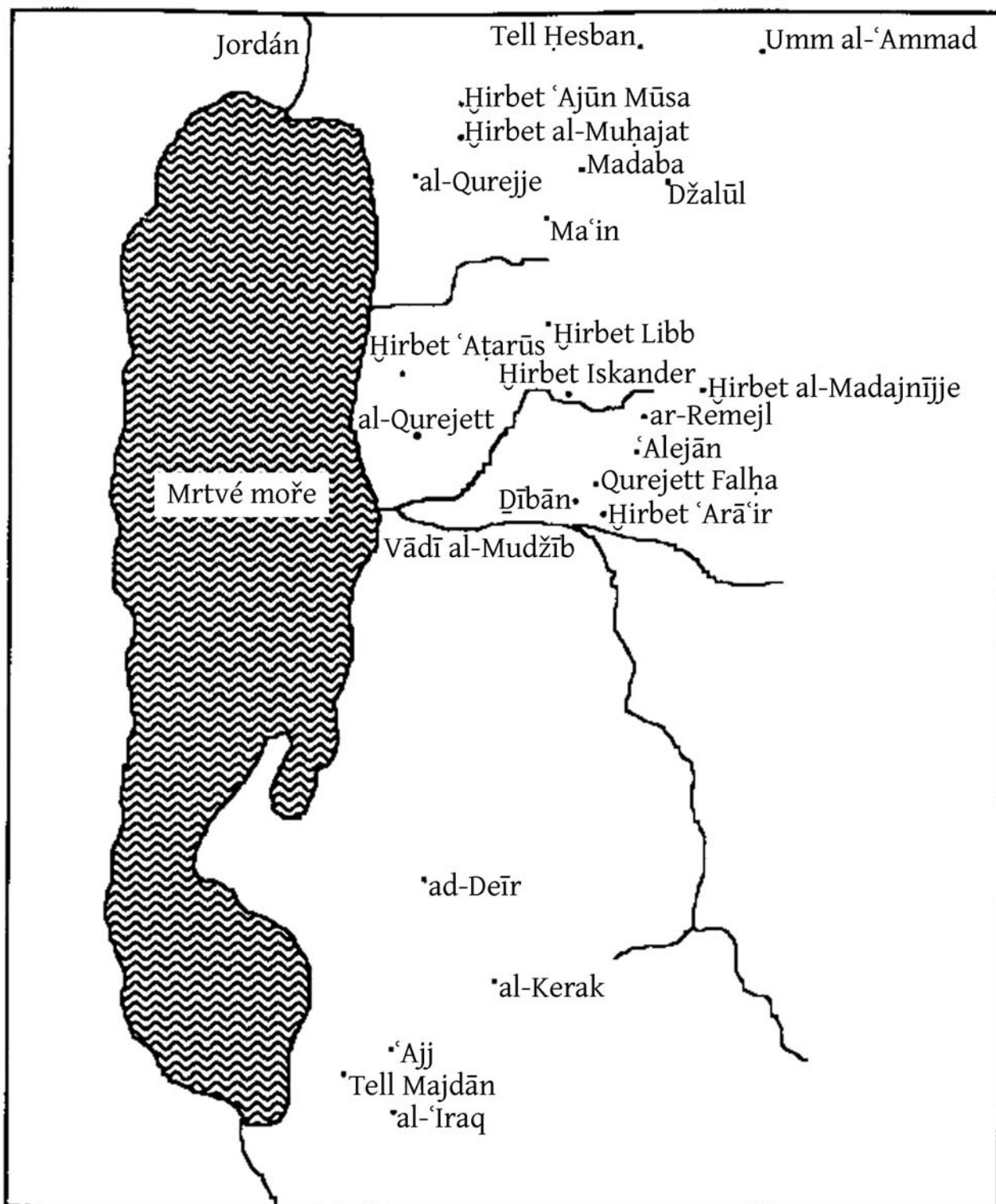
5.1 Mapy

V následujících mapách jsem se pokusila označit místa uvedená na MS. První z map obsahuje názvy původní. Jejich umístění je pouze přibližné, neboť u většiny z nich není jisté, kde se původně nacházely. V této práci mají spíše orientační význam.

Na druhé mapě je označen novodobý místopis, aby bylo možno podle následujícího textu místa porovnat.

Místa zmíněná na MS

Moderní místopis z MS a další související města

5.2 Měšova vojenská vítězství

Z dostupných pramenů se dovídáme pouze o dvou obdobích moábského státu. V Bibli je Moáb líčen jako země podřízená Izraeli v době Davidově a Šalomounově. Další zmínky jak biblické tak z MS se týkají až 9. století př. n. l. Sám Měša přiznává moábské područí za „Omriho a jeho syna“. Pravděpodobně ke konci Achabovy vlády však došlo k prvním pokusům o povstání a později Měša ke své kariéře pastevce připsal ještě význačné vojenské a budovatelské úspěchy. Z poznámky o izraelské nadvládě můžeme celkem s jistotou soudit, že před oněmi čtyřiceti lety, tedy před Omriho vládou, byl Moáb samostatným státem.

Vzhledem k tomu, že Měša byl vládcem Moábu s izraelskou nadvládou, je nepravděpodobné, že by měl vlastní profesionální armádu. Z velké části ji tvořili moábští občané. Měša si však vybral pro své povstání velmi vhodnou dobu nejspíš ke konci Achabovy vlády. Achab byl velmi silným protivníkem a bylo by příliš riskantní vydat se mu do rukou. V posledních letech své vlády však měl většinu své rozsáhlé armády na severu ve válce s Aramem¹⁵². Této situace Měša mohl využít a začal uvažovat o revoltě, přičemž k plnému povstání nejspíš došlo až za vlády Achabových následovníků.

Ve 2 Kr 3 Izrael vrací Moábu útok. I z tohoto textu můžeme vyčíst zlomek Moábsko-Izraelské vojenské strategie. Při četbě této biblické pasáže vyvstává otázka, proč vlastně Joram napadl Moáb od jihu? Podle Livera¹⁵³ se nejspíš chtěl vyhnout zdlouhavému obléhání měst severně od Arnónu, které Měša podle svých slov řádně opevnil. Oproti tomu na jihu byla města zajištěna pouze proti pouštním kmenům, tudíž nemohla odolávat ozbrojeným armádám. Svou roli sehrál také moment překvapení. Od jihu útok Moáb nejspíš nečekal. Měša zaskočen nedokázal odolat útoku, a tak se rozhodl obětovat svého prvorozeného syna moábskému bohu Kemóšovi¹⁵⁴. Tento čin dokazuje, jak lidský život v oblasti starověké Palestiny ovlivňovala nábožensko-kultická praxe, jak bylo důležité, aby božstvo bylo panovníkovi nakloněno.

5.2.1 Médeba¹⁵⁵ (dnes Madaba)

Město Madaba dnes leží ve střední části Jordánska, 30 km jižně od Ammanu, přibližně v místech, kde se rozkládalo město i ve starověku. Bible ji řadí mezi města, která obýval Moáb (Nu 21, 30) a okupoval Izrael (Joz 13). David zde bojoval proti koalici Amonitů a Aramejců (1 Pa 19, 7). V pozdějších biblických textech je Médeba zmíněna jako jedno z moábských měst (Iz 15, 2).

Zaměříme-li se na Měšovu stélu a dobytí Médeby, je tu krátká zmínka o osídlení země Kemóšem¹⁵⁶. V zápětí je však pozornost věnována Měšově výstavbě v Baal-meón a Kirjatajimu. Šlo tedy nejspíš o místa s větším významem.

Hovoří-li MS o „Zemi“ Médeba, má na mysli zřejmě oblast, která obklopovala stejnojmenné město a sahala pravděpodobně na východě k oblasti dnešního Džalulu, na západě po Kirjatajim a na severozápadě k oblasti kolem Nebó¹⁵⁷. Jižní hranice by mohla vést minimálně k dnešnímu Ma'in (Baal Meón), severní hranice není známa. Dearman tvrdí, že několik míst uvedených na MS, která se nedaří identifikovat, leželo v blízkosti města Médeba a bylo za Měšova života považováno za součást Země Médeba¹⁵⁸.

Tato oblast zahrnuje i Baal-meón a Kirjatajim. Můžeme tudíž říci, že Kemóš zajistil Měšovo vítězství v celé této oblasti, ale Měša pak vlastním přičiněním začal tuto část svého státu postupně zvelebovat. Snad i proto vzniká rozdíl mezi informacemi o osídlení Médeby a činnostmi v Baal-meón a Kirjatajimu.

Jak už bylo řečeno, dobytí Médeby je plně připsáno Kemóšovi. To neplatí zcela v případě jiných dvou měst: Atarótu a Neba. Zde je hlavním aktérem Měša a jde především o zničení kultu jiného božstva, aby následně byl zaveden kult boha moábců. To vede podle Smelika k domněnce, že v Médebě nedošlo k tak významným bojům jako v případě Atarótu a Neba¹⁵⁹. Podle mého názoru bychom však mohli říci, že Atarót a Nebó byly spíše kulticky významnější centry, které obývalo více Izraelců, proto také větší masakr.

5.2.2 Jahas (či Jahsa)¹⁶⁰ (nyní Ĥirbet al-Madajnīje nebo Ĥirbet Libb)

Vítězství při dobývání Jahasu stejně jako v Médebě Měša opět připisuje moábskému bohu. Měša pak jen vzal dvě stě mužů a vedl je k Jahasu¹⁶¹. Izraelský král však zřejmě město opustil již dříve.

¹⁵² Jepsen: Královská tažení ve starém orientu, Vyšehrad 1997, str. 143.

¹⁵³ Liver: The Wars of Mesha, King of Moab, str. 27.

¹⁵⁴ Pro srovnání uveďme text Gn 22 o obětování Izáka. Můžeme tak soudit, že nešlo o ojedinělý případ obětování dítěte.

¹⁵⁵ Biblické odkazy: Nu 21, 30; Joz 13; 1 Pa 19, 7; Iz 15, 2.

¹⁵⁶ MS 8-9.

¹⁵⁷ Dearman: Historical Reconstruction and the Mesha Inscription, in Dearman: Studies in the Mesha Inscription and Moab, Atlanta 1989, str. 175.

¹⁵⁸ Dearman 1989, str. 175.

¹⁵⁹ Smelik: Converting the Past, Leiden 1992, str. 84.

¹⁶⁰ Biblické odkazy: Nu 21, 23; Dt 2, 32; Joz 13, 18; Sd 11, 20; 1 Pa 6, 63; Iz 15, 4; Jer 48, 21 a 34.

Podle Bible ležel Jahas blízko hranic a byl levitským městem připsaným původně dědictví Rúbena.¹⁶² Jeho přesná poloha však není dosud jasná. Spolu s Atarótem je Jahas jediným Měšou dobytým městem, které bylo postaveno izraelským králem. Podle Dearmana byl Atarót nejjihozápadnějším místem okupovaným izraelským králem. V takovém případě by Jahas byl nejjihoovýchodnějším místem, které izraelský král opevnil.¹⁶³ To by souhlasilo s MS, kde je uvedeno, že Jahas vybudoval izraelský král, sídlil v něm, když bojoval proti Měšovi a následně jej Měša dobyl a připojil k Dībónu.¹⁶⁴ To je důvod, proč jej Dearman umísťuje do dnešního Ĥirbet al-Madajnīje¹⁶⁵.

Podle další teorie leží Jahas podél Královské cesty v Ĥirbet Libb nebo Ĥirbet Iskander¹⁶⁶. Posledně jmenovaný patří k místům osídleným v Zajordánii v rané době bronzové I a po dlouhé přestávce znovu v rané době bronzové IV. Toto místo leží v Jordánsku na severním břehu trvalého vādi el-Vala, asi 24 km jižně od Médeby, blízko silnice Madaba – Dībān. Tato dálnice vede podél Via Traina nova (pravděpodobně starověká Královská cesta). Je tedy strategicky umístěn, neboť tudy prochází karavany přecházející Zajordánii mezi ‘Akabou a Damaškem. Město leží na náhorní plošině asi 20 m nad okolní krajinou. Podle posledních vykopávek však ztotožnění Ĥirbet Iskander s Jahasem vypadá velmi nepravděpodobně, jelikož nebyl nalezen žádný důkaz pro osídlení později než v rané době bronzové IV. Místo bylo opuštěno někdy po roce 2000 př. n. l.¹⁶⁷

5.2.3 Atarót¹⁶⁸ (nyní ‘Atarus) a Nebó¹⁶⁹ (nyní Muḥajjatt či Ĥirbet ‘Ajūn Mūsa)

Mezi těmito městy panuje v textu zajímavá dvojí shoda. Z obou Měša a jeho lidé po jejich dobytí odnáší to, co je izraelskému národu nejdražší – kultické předměty, které patří Hospodinu. Potupa je dovršena tím, že vše je odevzdáno moábskému božstvu – Kemóšovi. Autor nápisu zároveň podrobně líčí scénu o vyvražďování místních obyvatel. Atarót ještě navíc osidluje „svými lidmi“. Tyto zmínky nenajdeme u dobývání Médeby ani Jahasu. Podle Smelika je možné, že na těchto územích se moábské obyvatelstvo usadilo již v dřívější době¹⁷⁰. Kromě toho dobytí Jahasu a Médeby nevyžadovalo pravděpodobně boj srovnatelný s operacemi proti Atarótu a Nebu. V takovém případě by o tom MS zajisté nepomlčela.

Atarót: V nápisu najdeme odkaz na Zemi Atarót. Pokud jde o stejnojmenné město, s největší pravděpodobností se nacházelo v oblasti ruin Ĥirbet ‘Atarus¹⁷¹, cca 14 km severozápadně od Dībānu na západním svahu Jebel ‘Atarus. Asi 3 km od těchto ruin je malá strážní věž, která mohla být pozorovacím bodem pro tehdejší obyvatele oblasti. Přesnější hranice Země Atarót nejsou známy. Její osídlení v době železné jsou řídká, proto je pravděpodobné, že ve starověku byl Atarót jedním z mála permanentně osídlených míst v této oblasti.

Gádovci, kteří toto město obývali měli místní svatyni či vyvýšené místo vzhledem k tomu, že Měša odtamtud vzal „topeniště z oltáře a smýknul jím před Kemóše“¹⁷².

Nebó: Toto místo bývá většinou ztotožněno s Ĥirbet al-Muḥajjatt. Leží severozápadně od Médeby a jižně od Jebel Neba. Další možností je ‘Ajūn Mūsa, která leží severně od Jebel Neba, případně Muḥaṭa (3,5 km severně od Muḥajjattu). Na obou místech se našla keramika z doby železné.¹⁷³

¹⁶¹ MS 19 – 20.

¹⁶² Joz 21, 36.

¹⁶³ Dearman: Historical Reconstruction and the Mesha inscription, in Dearman: Studies in the Mesha Inscription and Moab, Atlanta 1989, str. 182.

¹⁶⁴ MS 18-21.

¹⁶⁵ Dearman: Historical Reconstruction and the Mesha Inscription, in Dearman 1989, str. 182. Také Aharoni: The Land of the Bible, Philadelphia 1979, str. 339.

¹⁶⁶ Stern: The new encyclopedia of archaeological excavations in the Holy Land, 1993, 2. díl, str. 649.

¹⁶⁷ Stern 1993, 2. díl, str. 650.

¹⁶⁸ Biblické odkazy: Nu 32, 3 a 34; Joz 16; 18, 13.

¹⁶⁹ Biblické odkazy: Nu 32, 3 a 38; Nu 33, 47; Dt 32, 49; 34, 1; 1 Par 5, 8; Iz 15, 2; Jer 48, 1 a 22.

¹⁷⁰ Smelik: Converting the Past, Leiden 1992, str. 85.

¹⁷¹ Dearman: Studies in the Mesha Inscription and Moab, Atlanta 1989, Historical Reconstruction and the Mesha Inscription, str. 177.

¹⁷² MS 12.

¹⁷³ Dearman: Historical Reconstruction and the Mesha Inscription, in Dearman: Studies in the Mesha Inscription and Moab, Atlanta 1989, str. 180.

Nebó bylo Jahvistickým kultickým místem, jak naznačuje MS 18. Pravděpodobně šlo o důležitou svatyni rané doby železné, která patřila Rúbenovcům. Kousek od tohoto místa je další svatyně jménem Bét Peor (Num 25, 1-3). Z toho můžeme soudit, že šlo o kulticky významný region.

Podle MS 14-17 dále pobili Moábcí sedm tisíc izraelských obyvatel města. To však nemuselo nutně znamenat, že došlo k naprostému „vybití“ Izraelců v kraji. Pomineme-li skutečnost, že číslo může být nadsazené, oblast byla určena za dědictví Rúbenovi (Nu 32, 33-38) a ještě poexilní biblické texty zobrazují spojitost i ostatních izraelských rodin s Nebó. Číslo mohlo také zahrnovat i obyvatele okolních osídlení a shrnout tak pobíjení v celé oblasti, jejímž centrem bylo Nebó jako opevněné město a území, kde byl uctíván Hospodin.

5.2.4 Chóronajim¹⁷⁴ (nyní Tell Majdān, Ajj...)

Chóronajim je posledním uvedeným místem Měšových výbojů. Není o něm mnoho informací, jelikož se text dochoval jen v nejasných zlomcích. S jistotou jej však můžeme ztotožnit se sídlištěm ležícím jižně od vādī Mudžīb¹⁷⁵. Je mnoho teorií, které jej lokalizují do Tell Majdān či do města Ajj. Obojí leží blízko městra Kaṭrabba. Dalším návrhem je al-‘Iraq, Ḥirbet Dabab (jihozápadní část moábské roviny na severním břehu vādī al-Hasa) či ad-Deīr.

Iz 15, 5-6 líčí cestu po lúchitském svahu, Chóronajimu, podél nimrírských vod. Ty bývají identifikovány s nynějším vādī en-Numeira, které vtéká do Mrtvého moře a pramení blízko města al-‘Iraq. Lúchit a Chóronajim by pak ležely na Římské cestě, která klesá z Kaṭrabby do Mrtvého moře severně od vādī en-Numeira. Chóronajim by se pak mohl nacházet skutečně v místech pevnosti Tell Majdān z doby železné, která leží západně od Kaṭrabby, případně na území města Ajj, východně od Kaṭrabby, které bylo v době bronzové i železné taktéž osídleno.

Worshech a Knauf se soustředili na hledání cesty, která spojuje rovinu s Ghor a Mrtvým mořem, a ztotožňují Chóronajim s ad-Deīr.¹⁷⁶ Není však vůbec jisté, zda šlo skutečně o cestu uvedenou v Iz 15, 5.

5.3 Posvátná místa

Již v předchozích kapitolách jsem se zmínila o významu náboženství v životech starověkých lidí. Posvátná místa fungovala zároveň jako kulturní centrum. Velmi záleželo na tom, jaký kult vyznává která svatyně. Kdo ovládal svatyni, ovládal i oblast, pod kterou spadala. V případě dobytí území došlo i ke změně stávajícího božstva za božstvo dobyvatele. Měša hovoří o několika kultických centrech, která byla natolik důležitá, že se jich zmocnil a následně je zmínil ve svém nápisu. Především jsou to domy médebský, diblatský a Baal-Meón (MS 30). Zmíněn je Kerijót jako kultické centrum boha Kemóše. Ovšem nejvýznamnějším na celé stéle je Karchó, kde Měša vystavěl svatyni moábskému bohu. Zároveň jde o místo, kde byla umístěna i panovníkova stéla.

5.3.1 Karchó¹⁷⁷ a Díbón¹⁷⁸ (nyní Dībān)

O Karchó hovoří Měšova stéla jako o vyvýšeném místě, které Měša věnoval moábskému bohu Kemóšovi jako dík za jeho přízeň (MS 3-4). Ve třetí části nápisu pak autor podrobně popisuje panovníkovy úspěchy při výstavbě této „čtvrť“. Muselo jít o velmi důležité místo vzhledem k tomu, že zde byl kromě chrámu a nádrží na vodu i dům krále a opevnění. Z faktu, že MS byla nalezena mezi ruinami starověkého osídlení v Dībānu, který leží v místech starověkého Díbónu, můžeme odvodit, že se pravděpodobně jedná o díbónské předměstí. Díbón však také mohl být název celého regionu vzhledem k tomu, že k němu Měša připojil město Jahas a sám sebe označuje za „Díbónského“ (MS 1-2), tedy

¹⁷⁴ Biblické odkazy: Iz 15, 5; Jer 48. kapitola.

¹⁷⁵ Dearman 1989, str. 188.

¹⁷⁶ Dearman 1989, str. 188, pozn. 139 cituje: Worschen a Knauf: Alten Strassen in der nordwestlichen Ard al-Kerak, ZDPV 1985, str. 128-133.

¹⁷⁷ Toto místo v Bibli zmíněno není, často se objevuje slovo קרחה ve významu lysina, v Iz 15, 2 by podle Dearmana mohlo jít o vtípnou narážku na Díbónskou čtvrť (Dearman 1989, str. 172).

¹⁷⁸ Nu 21, 30; 32, 3; 32, 34; Iz 15, 2; Jer 48, 18-22;

majitele určité stěžejní oblasti státu, kterému vládnul. Archeologické důkazy pro přesné umístění Karchó a pro Měšovu výstavbu v této oblasti však stále nejsou dostačující.¹⁷⁹

5.3.2 Baal-Meón¹⁸⁰ (nyní Ma'in)

Archeologové s jistotou identifikovali Baal-Meón jako místo totožné s dnešní vesnicí Ma'in, která leží 8 km jihozápadně od Médeby. Rozprostírá se na kopci, který vyčnívá z okolní roviny, kousek od Mrtvého moře. Místo je plné byzantských ruin.

Měša tvrdí, že zde dokončil stavební projekty, čímž naznačuje, že vesnice se stala opět součástí jeho státní správy. Vesnice ležela pravděpodobně na hranici „země Médeba“, tudíž na jihu sousedila se „zemí Atarót“.

Na některých místech MS i SZ je v názvu osady užito slova בַּח (MS 30; Joz 13,17). To by mohlo znamenat, že toto místo bylo spojováno s chrámem.¹⁸¹

5.3.3 Keriót¹⁸² (nyní Ĥirbet 'Alejan...)

Na MS 13 čteme, že Měša smýknul před Kemóšovu tvář v Keriótu topeništěm z oltáře boha, který byl uctíván ve městě Atarót. Z toho by se dalo soudit, že Keriót byl kultickým centrem pro uctívání Kemóše.

Ve Starém zákoně nenajdeme příliš přesvědčivou zmínku, která by toto tvrzení s jistotou potvrzovala. O Keriótu mluví Am 2, 2 jako o moábském městě s pevnostmi a Jer 48, 21. Slovo הקריית užitá v bibli je femininum plurálu z hebrejského קריה (město). Bylo by také možné číst jej jako plurál s tím, že se jedná o města Moábu¹⁸³. Ovšem mám za to, že vzhledem k tomu, že v této části textu jde o výčet míst náležejících Moábcům, tak i u výrazu Keriót se dá předpokládat, že jde o místní název. Co se týče překladu MS 13, většina vědců toto slovo interpretuje opravdu jako místní název.

Jde-li však skutečně o název osídlení, pak MS mluví o místě, kde byl uctíván Kemóš. Místě, které leží nedaleko Díbónu, kde žilo převážně, ne-li výhradně, moábské obyvatelstvo. Jednou z možností je Ĥirbet 'Alejan, který leží asi 8 km východně až severo-východně od Dībānu. Je to místo s rozsáhlými ruinami z doby železné. Další variantou je al-Qureje, Dearman se však přiklání k první z možností. V úvahu připadá také Qurejett Falhah, osídlení 6 km severovýchodně od Dībānu. V těchto místech se ve starověku nacházelo rozlehlé sídliště¹⁸⁴.

5.4 Pastýřské oblasti

Bible hovoří o králi Měšovi jako o „drobopravci“ (2 Kr 3, 4). Moáb ležel v místech rozsáhlých pastvin. Patřil proto nejspíš mezi oblasti, kde bylo pastevectví hlavním zdrojem obživy (Nu 32, 3). Biblická zmínka o vysokých odvodech dobytka vazalskému králi Izraele dosvědčuje skutečnost, že moábský král byl majitelem mnoha rozsáhlých stád. Na následujících řádkách osvětlím, proč jsem zařadila Šáron a Macharit do kategorie pastýřských oblastí i přesto, že údaje o nich jsou velmi nedostačující.

5.4.1 Šáron¹⁸⁵ a Macharit

O těchto místech nejsou téměř žádné informace. Dearman navrhuje umístění do oblasti okolo Ĥirbet Libb, který byl významným místem v době železné¹⁸⁶. Leží cca 6 km severovýchodně od Atarótu. Podle

¹⁷⁹ Dearman: Studies in the Mesha Inscription and Moab, Atlanta 1989, Historical Reconstruction and the Mesha Inscription, str. 171-174.

¹⁸⁰ Biblické odkazy: Nu 32, 38; Joz 13, 17; 1 Pa 5, 8; Ez 25,9.

¹⁸¹ Dearman 1989, str. 176.

¹⁸² Biblické odkazy: Joz 15, 25; Jr 48, 24; Am 2, 2.

¹⁸³ Dearman 1989, str. 179, v pozn. 85 cituje: Abel: Geographie De la Palestine, 2. díl, Paříž 1967, str. 422, který ve svém překladu odkazuje na „města v okolí Díbónu“.

¹⁸⁴ Dearman: Studies in the Mesha Inscription and Moab, Atlanta 1989, Historical Reconstruction and the Mesha Inscription, str. 179.

¹⁸⁵ Biblické odkazy: Iz 33, 9 a 65, 10; 1 Pa 27, 29; Iz 35, 2; Joz 12, 18; Pís 2, 1.

¹⁸⁶ Dearman: Studies in the Mesha Inscription and Moab, Atlanta 1989, Historical Reconstruction and the Mesha Inscription, str. 179.

něj mohou oba moábské termíny odkazovat na pasteveckou oblast, ze které si Měša přivedl pastýře do Atarótu.

Podle 1 Pa 5, 16 osídlily Gádovské kmeny oblast v Zajordání pojmenovanou Šáron, ale popis je k identifikaci místa příliš nejasný. Jedná se však o jinou oblast než je velmi dobře známá přímořská planina u Středozemního moře.

V 1 Pa 27, 29 je odkaz na Šitraje Šáronského, který se staral o dobytek pro Davida v Šáronu. Tyto pastevcí jsou uvedeni v kontrastu k pastýřům dobytka v údolích. Dearman z toho usuzuje, že se tedy i v MS jedná nejspíš o pasteveckou oblast na planině, jejíž obyvatelé se nově usadili kolem Atarótu.¹⁸⁷

O Macharitu se mi bohužel nepodařilo zjistit nic konkrétního. Jediná zmínka je z Měšova nápisu.

5.5 Budovatelské úspěchy

Podmínkou každého státu, který prosperoval a chtěl zachovat své hranice do budoucna, bylo dobré opevnění. Dobře opevněné hranice zaručují, že země odolá nájezdům sousedních vládců. I Měša strategicky opevnil nejvíc ohrožená města. Všechna ležela na sever od Arnónu. Tato oblast byla riziková a často měnila majitele. Nešlo však o hranice státu, ale o jedinou strategickou dopravní tepnu, tzv. Královskou cestu, která tvořila páteř tohoto územního útvaru. Pevnosti tak byly budovány na křižovatkách či brodech, jimiž tato „vojenská a obchodní dálnice“ procházela.

Líčení izraelského tažení, jak je uvedeno v 2 Kr 3, by odpovídalo tomu, že by bylo náročné dobývat opevněná města severu, když od jihu byl lepší přístup. Měša pravděpodobně nepočítal s tak odvážným řešením, jakého se dopustil Joram a jeho spojenci, když zvolili pro své armády velmi dlouhou a rozvláchnou cestu přes jižní část země. Snad proto svou hlavní stavební činnost orientoval na sever, kde se nacházel prstenec hraničních pevností v „nárazové zóně“ z Izraelem.

5.5.1 Aróer¹⁸⁸ (nyní ‘Ara‘ir)

Starý zákon i MS 26 umísťují Aróer na břeh Arnónu. Víme o něm však jen málo. Pravděpodobně ležel v místech dnešního Ĥirbet ‘Ara‘ir, 3 km jihovýchodně od Díbánu, 4 km východně od dálnice Madaba – Kerak, na severním svahu vādī Mudžīb (biblický Arnón). Podle vykopávek bylo místo v době železné strategicky umístěnou pevností, která zajišťovala kontrolu dopravy na Královské cestě při vstupu a výstupu z Arnonské rokle. Nešlo tedy o město ani o osadu. Podle Bible byla oblast nejprve osídlena Rúbenovci, kteří se usadili na planině severně od Arnónu, který vyznačoval jižní hranici v Zajordání (Sd 11, 18). Moáb jej obsadil po úspěšném tažení krále Měšy kolem roku 850 př. n. l. Krátce nato jej obsadila Sýrie (král Hazael). Podle Josefa Flavia došlo za Nebukadnesara k jeho destrukci. Posléze byl zrekonstruován a znovu částečně užíván.

5.5.2 Beser¹⁸⁹ (Džalūl nebo Umm al-‘Amad)

Podle Bible byl Beser nejjižnějším levitským městem v Zajordání a byl spojován s pustinou či pouští. Většinou bývá umísťován do severovýchodní části moábské roviny. V úvahu přichází dvě místa – Džalūl (jeden z nejrozlehlejších telů Moábské planiny) a Umm al-‘Amad – na obou se našly v rozvalinách střepy z doby železné. Podle Dearmana¹⁹⁰ je pravděpodobnější variantou Džalūl, jelikož leží blízko Médeby (5 km směrem na východ) a zapadá tak mezi města uvedená na MS směřující od východu na západ (Kirjatajim, Nebó, Médeba). Umm al-‘Amad¹⁹¹ oproti tomu leží 14 km severovýchodně. Jde-li skutečně alespoň u jednoho z míst o Beser, který byl ovládán Omríovci, pak je fascinující, jak daleko zasahovala izraelská správa v této části severní roviny.

¹⁸⁷ Dearman 1989, str. 180.

¹⁸⁸ Biblické odkazy: Nu 32, 24; Dt 2, 36; 3, 12; 4, 48; Joz 12, 2; 13, 9; 16, 25; Sd 11, 26; 1 S 30, 28; 2 S 24, 5; 2 Kr 10, 33; 1 Pa 5, 8; Iz 17, 2; Jer 48, 19; Sd 11, 33.

¹⁸⁹ Biblické odkazy: Joz 20, 8 a 21, 36; 1 Pa 6, 63; Dt 4, 43.

¹⁹⁰ Dearman: Studies in the Mesha Inscription and Moab, Atlanta 1989, Historical Reconstruction and the Mesha Inscription, str. 186.

¹⁹¹ K této variantě se kloní například Aharoni: The Land of the Bible, Westminster Press 1979, str. 340.

Etymologicky by se dalo místo vysvětlit jako pevnost či opevnění, což by bylo v souladu s potřebami města, které sloužilo jako azyl. Na Měšově nápisu čteme, že Beser ležel v troskách a Měša jej znovu vystavěl (MS 27-28). To by mohlo být důkazem, že šlo ve starověku o velké opevněné sídliště.

5.5.3 Bét Bamót¹⁹² (nyní Ĥirbet Libb)

Kde ležel Bét Bamót není jisté, ale jde pravděpodobně o tel či vyvýšené místo severně od Ďībānu. Podle MS jej Měša znovu postavil současně s několika dalšími městy v blízkosti Médeby. Podle Dearmana by mohlo jít o tel Džalūl, který leží cca 5 km východně od Madaby nebo nyní osídlený jižní svah Madaby. V době Měšova panování mohl být také kultickým místem nebo předměstím Médeby. Město s podobným názvem Bamót-baal je popsáno v Nu 22, 41 a Joz 13, 17 a bylo důležitým místem podél cesty. Kniha Jozue hovoří o třech osídleních v Rúbenově dědictví: Ďíbón, Bamót-baal, Baal Meón. Polohu prvního i posledního uvedeného známe s jistotou. Pokud jde o linii souměstí, kde Ďíbón je městem nejjižněji položeným, Baal Meón nejseverněji, dá se předpokládat, že Bamót-baal bude významné místo mezi nimi. Jediné významné místo doby železné mezi Ďībānem a Ma'in spojené s Královskou cestou je Ĥirbet Libb¹⁹³.

Jde o novodobou vesnici a hlavní orientační bod na rovině mezi Médebou a vādī Vala, která je umístěna na vnitřní straně novodobé Královské cesty a na vedlejší cestě vedoucí na západ a na jih přes 'Atarus do Mukaveru. Navíc ji nedlážděná cesta spojuje s Ma'inem na severoseverozápadě. Podle Dearmana jsou v Ĥirbet Libb ruiny z doby železné, které lze spojovat se zbytky důležitého osídlení, o kterém se hovoří v MS a v Bibli. Jméno však stále není určeno.

Podle archeologů obsahovaly význačné ruiny v Ĥirbet Libb podobné kameny jako v Madabě či Ďībānu a zároveň tam byly nalezeny charakteristické malované výrobky z I. a II. doby železné, které jsou přičítány moábskému království. Tyto výrobky se našly na většině rozsáhlejších osídlení v Zajordání.¹⁹⁴

Na Měšově stéle je v názvu místa uvedeno slovo Bét (בֵּית). Jak již bylo řečeno, toto bývá označení domu, chrámu či vyvýšeného místa. Stejně jako v knize Jozue 13, 17 může i zde jít o kultické místo.

5.5.4 Kirjatajim¹⁹⁵ (nyní al-Qureje, případně Muḥajjatt)

Badatelé se stále neshodli na přesné poloze tohoto místa, ale někteří se domnívají, že leželo asi 3 km na jih od trosk Atarótu. Po opakovaných vykopávkách se zde však nenašly žádné střeby z doby železné. Někteří tvrdí, že by místo mělo být lokalizováno spíše v západní části země Médeba mezi ruiny al-Qureje (cca 10 km západně od Médeby)¹⁹⁶, jelikož je v MS zmíněno v souvislosti s Médebou a Baal Meónem (MS 8 a 19). Rovněž biblická zmínka (Jer 48, 1) odkazuje spíše na lokalitu kolem al-Qureje.

V průběhu let docházelo k různým teoriím o poloze Kirjatajimu. První z možností bylo ztotožnit jej s místem jménem Ĥirbet Muḥajjatt (severozápadně od Médeby, bývá identifikován s Nebó). Další návrh vycházel z biblického textu. Týká-li se totiž zmínka v Ez 25, 9 severní hranice směřující od západu k východu, pak by byl Kirjatajim nejvýchodnějším místem této linie a mohl by být ztotožněn s dnešním Džalūlem, velmi významným místem doby železné, které leží cca 5 km východně od Médeby. Další možností by bylo umístění Kirjatajimu mezi ruiny Ĥirbet et Teim (leží na východní straně moderní cesty z Madaby do Ma'in). To by byla též vhodná varianta vzhledem k tomu, že místo je zmíněno v kontextu s Médebou a Baal Meónem.¹⁹⁷

¹⁹² Biblické odkazy: Nu 21, 19. Jde o místo v okolí Moábu, Izrael tudy táhl na své cestě po Zajordání.

¹⁹³ Dearman: *Studies in the Mesha Inscription and Moab*, Atlanta 1989, *Historical Reconstruction and the Mesha Inscription*, str. 186.

¹⁹⁴ Dearman 1989, str. 186.

¹⁹⁵ Biblické odkazy: Gn 14, 5; Joz 13, 9; 1 Par 6, 61; Jer 48, 1 a 23; Nu 32, 37; Ez 25,9.

¹⁹⁶ Koehler, Baumgartner: *The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament*, 3. díl, str. 1144; Dearman 1989, str. 176; Smelik: *Converting the Past*, Leiden 1992, mapa str. 75.

¹⁹⁷ Dearman 1989, str. 177.

5.6 Kírcharešet¹⁹⁸ (nyní al-Kerak)

Než se v další kapitole začnu věnovat srovnání MS a starozákonního textu, zařadím mezi místopisné názvy ještě Kírcharešet. Měšova stéla se o něm sice nikde nezmiňuje, zato je poměrně stěžejním místem v příběhu 2 Kr 3. Jeho absence v moábském nápisu je proto zarážející, obzvláště když šlo o tak důležité město, při jehož záchraně Měša obětoval svého syna. Toto místo bývá ztotožňováno s dnešním al-Kerakem, který leží (stejně jako Chóronajim) jižně od vřídla Mudžib a východně od Mrtvého moře. Podle Smelika jde však o nepodloženou informaci.¹⁹⁹ Al-Kerak sice leží na jihu, ovšem skutečnost, že Kírcharešet byl umístěn na jih od řeky Arnón není jednoznačně doložena, dokonce tak nemůžeme usuzovat ani z biblického textu samotného.

Smelik jde ve své studii tak daleko, že ztotožňuje Kírcharešet s městem Karchó, které leží na severu Moábu. Podle něj jde o slovo se stejným kořenem (כרש) a starozákonní autoři jej využili k tomu, aby z něj utvořili slovní hříčku. Vzhledem k nevokalizovanému textu na MS bychom mohli číst nejen Karchó, ale i Kirchó.²⁰⁰ Koneckonců i Bible užívá několikrát přepis stejného místa.

Kromě stejného slovního základu se shoduje i význam, který je městům přikládán jak v Bibli, tak na MS. Pokud je mi však známo, archeologické důkazy dosud nepotvrzují ani jednu z variant.

6 Měša versus Bible

Z toho, co již bylo řečeno můžeme odvodit, že Měšův nápis je pro nás důležitý mimo jiné i proto, že jej lze konfrontovat s Bibli. Kromě místopisných názvů shodných s těmi, které jsou uvedené ve Starém zákoně, čteme i o izraelském králi (עמרי), Bohu (יהוה) či kmeni Gád. Oba dva texty se shodují v tvrzení, že Moáb byl izraelským vazalem, v obou znamená vojenská porážka boží trest, obě strany obětují válečné vězně bohům či jich využívají pro práci na stavbách.

Mezi biblickým pojetím příběhu a textem, který nechal pořádit moábský král je ale několik zásadních rozdílů. Zatímco Měšův nápis vznikl nejspíš ještě za panovníkova života, tedy bezprostředně po popsání událostech, starozákonní text 2 Kr 3 zachycuje látku o Měšovi s odstupem několika generací, které si příběh předávaly v rámci ústní tradice.

Ve 2 Kr 3, 6-27 je podrobně vyličen příběh společné vojenské výpravy králů Izraele, Judska a Edómu proti tehdejšímu moábskému králi Měšovi. Tato koalice napadla Moáb od jihozápadu. O těchto událostech však Měšova stéla mlčí. Jediná zmínka o přímém boji mezi Měšou a králem Izraele je na MS 19. Ta se však týká Jahasu, který pravděpodobně leží na severovýchodní hranici Moábu, zatímco boj popisovaný v Bibli se odehrává na jihu moábské země (pokud ovšem nepřijmeme shora uvedenou uvedenou Smelikovu teorii, že Kírcharešet je ve skutečnosti Karchó).

Na druhou stranu bibličtí autoři nic neříkají o území severovýchodně od Mrtvého moře. Možná proto chybí jakákoli zmínka o kmeni Gád, který se usadil v těchto místech. Text neobsahuje žádnou náražku na dobytí území moábskou armádou, není zde žádná zmínka o Médebě, Atarótu či Nebu. Vzhledem k tomu nemohu než souhlasit s Lemairem²⁰¹, který tvrdí, že nelze identifikovat válku podrobně líčenou v Bibli s tou, o které pojednává MS. To by souhlasilo i s protikladným tvrzením obou textů. Zatímco totiž MS je popisem dlouhé řady absolutních vítězství Moábců, i z biblického textu vychází Izrael a jeho spojenci jako ti, kdo moábskou zemi zpustošili k nepoznání. Nemohou být dva vítězové. Každý z textů tudíž popisuje jiný příběh a mluví o jiném období Měšova panování.

Popis událostí je též odlišný. Zatímco MS podrobně rozebírá místopis Zajordání, v biblickém příběhu je zmíněno jen jediné město z celého území, na kterém se příběh odehrává. A to i přesto, že biblický příběh je dvakrát delší než MS. Místo konkrétních míst zde zaznívají jen obecné termíny jako „každé opevněné město“ (2 Kr 3, 19) či „vřídlo“ (2 Kr 3, 16).

Je pozoruhodné, že povstání je popsáno vojenskou terminologií, ale zbývající část kapitoly je nápadně nevojenská (porada s proroky, oslava Jóšafata skrze proroka...). V centru biblického vyprávění stojí

¹⁹⁸ 2 Kr 3, 25.

¹⁹⁹ Smelik: *Converting the Past*, Leiden 1992, str. 86.

²⁰⁰ Smelik: *Converting the Past*, Leiden 1992, str. 86-88.

²⁰¹ Lemaire: *The Mesha Stele and the Omri Dynasty*, str. 141. Naopak jiní (např. Aharoni: *The Land of the Bible*, Westminster Press 1979, str. 340) se snaží ztotožnit výboje na stéle popisované s příběhem 2 Kr 3.

Elíša, jeho zázraky a přirovnání k Elijášovi. Jde o text, který je více teologický než historický. Měšova stéla oproti tomu užívá jazyka svaté války. Přestože jazyk je jiný, teologie obou textů je stejná: Bůh se hněvá na svůj lid, nic se nepřipisuje jinému božstvu. Kemóš se hněvá na Moábce, Hospodin se hněvá na Izraelity. Nikoli Hospodin je zodpovědný za závěrečný neúspěch, ale Jóram je špatný král, a to je důvodem, proč Izrael nedobyl moábské město. Porážka je králova, nikoli Hospodinova záležitost, protože Moáb povstal vůči králi, nikoli vůči Bohu.

Co se týká historické spolehlivosti, lze spíše důvěřovat Měšovi. V Bibli nejde o historii, ale o teologickou odpověď na moábské povstání, jde o vysvětlení ztráty Moábu navzdory tomu, že Izrael měl druhého Elijáše a navzdory Hospodinově moci²⁰². I MS ovšem obsahuje teologické vysvětlení moábského podrobení a popis moábské ideologie svaté války vedené proti nenáviděnému nepříteli. Zatímco se tedy texty neshodují v historicko-faktických informacích, panuje v nich pozoruhodná shoda po stránce teologicko-náboženské. V obou figuruje bohem řízený svatý boj, ve kterém člověk bojuje s nepřítelem a dosáhne vítězství s boží pomocí. Zároveň obě kultury užívají termín חרמ pro kultický boj.

A proč vlastně MS mlčí o Izraelsko-Judské invazi, ke které došlo okolo poloviny 9. století př. n. l.? Je pravda, že část stély chybí, tudíž zmínka by teoreticky mohla být uvedena níže pod textem, který máme k dispozici. Je však pravděpodobné, že informace o situaci mezi Izraelem a Moábem jsou již uzavřené na předcházejících řádcích. Jak tedy situaci vysvětlit?

Tato válka byla pro Moáb katastrofální. I když si země udržela samostatnost, její území bylo zpusťeno a sám král musel obětovat vlastního syna (2 Kr 3, 25–27).

Je logické, že takovýto úkon si nebude připomínat vladař na stéle, která má oslavovat jeho úspěchy. Na druhou stranu přestože by se mohlo zdát, že obětování syna bylo cosi nepatřičně brutálního a neobvyklého, musíme si uvědomit, že ve starověku nešlo zdaleka o ojedinělý čin. I Bible zmiňuje oběť Izáka (Gn 22) či obětování jediné Jiftáchovy dcery, která byla darována Hospodinu za vítězství s Amónovci (Sd 11). Ale přihlédneme-li k tomu, že nešlo o čin jedinečný, každopádně lidské oběti byli většinou „využívány“ v situacích, kdy obětujícímu hrozila zkáza. Měša se tedy nejspíše ocitnul v naprosto beznadějně situaci, kdy mu nezbylo nic jiného než nejvyšší oběť svému bohu, což mohl být jediný čin, kterým by si Kemóše udobřil natolik, aby mu „dopřál“ zvítězit a zachránit sebe a svůj lid.

Kromě toho nápis vznikl pravděpodobně několik desítek let po této události a je logické, že Měša raději oslavoval své velkolepé stavby než destrukci způsobenou nepřítelem, který ho obtěžoval vážnými válečnými porážkami. Je také možné, že tuto událost spolu s dalšími autor nápisu shrnul do věty v MS 4: „...protože mě Kemóš zachránil od všech králů...“. Stejně tak biblický příběh raději vyzdvihne „svou zemi“ jako tu, která vítězila, než by popisoval ztrátu.

IZRAEL				JUDSKO
Omří	Achab	Achazjáš	Jóram	Jóšafat
882-871 (ČEP †875)	871-852 (ČEP 875-853)	852-851	851-845	868-847

Měšovo povstání	852
Trestná výprava	850

Tabulka přibližné vlády izraelských králů z Omřího dynastie podle Smelika²⁰³ a ČEP ve srovnání s vládou judského Jóšafata.

6.1 Datace

Ve 2 Kr 1,1 a 2 Kr 3,5 je psáno, že "po Achabově smrti odpadl Moáb od Izraele." Achabova smrt se datuje do roku 852²⁰⁴ či 853²⁰⁵ př. n. l. Výprava tří králů proti Moábu byla vedena králem Jóramem, který

²⁰² Stern: Of Kings and Moabites, Hebrew Union College Annual, č. 64, 1993, str. 9.

²⁰³ Smelik: Converting the Past, Leiden 1992, str. 80-83.

²⁰⁴ Smelik: Converting the Past, Leiden 1992, str. 80.

²⁰⁵ ČEP, Česká Biblická společnost 1993, Chronologický přehled, str. 13.

zemřel 845 př. n. l. Smrt dalšího účastníka, judského krále Jóšafata, spadá do roku 847 př. n. l. Tuto výpravu tedy můžeme zařadit do let okolo roku 850 př. n. l., Měšovo povstání pak kolem roku 852 př. n. l.

Podle Měšova nápisu si moábskou zemi podrobil izraelský král Omrí²⁰⁶, který v roce 876 př. n. l. založil hlavní město Samaří a krátce na to umřel. K dobytí Médeby tedy muselo dojít nejpozději v roce 875 př. n. l. MS 8 však tvrdí, že Médeba byla pod nadvládou Izraelců od dob Omrího „až do půlky dnů jeho syna, 40 let.“ Pokud by zde byl míněn Omrího syn Achab, který vládl zhruba 22 let, znovudobytí Médeby Moábcí by spadalo do období kolem roku 860 př. n. l. Jenomže podle výše zmíněných biblických údajů Měša povstal až po Achabově smrti (†852 př. n. l.). Toto tvrzení se zdá pravděpodobnější vzhledem k tomu, jak mocným a vojensky úspěšným vladařem byl Achab. Pokud však přece k povstání došlo ještě za Achabovy vlády, pak to muselo být těsně před jeho smrtí. V této době totiž probíhala válka s Aramem, která odvedla pravděpodobně pozornost většiny izraelské armády.

Po Achabovi nastoupil na trůn jeho syn Achazjáš. Ten však vládl nejdéle rok, spíše ještě kratší dobu. Pak by zmíněným potomkem, za jehož vlády došlo k obsazení Médeby Moábem, byl Joram, Omrího vnuk. Polovina jeho panování vychází na rok 848 př. n. l. Okupace Médeby by tedy netrvala čtyřicet, ale jen kolem třiceti let. Ale jak již bylo řečeno, toto číslo může znamenat pouze skutečnost, že šlo o velmi dlouhé období, případně by mohlo být symbolickým vyjádřením dlouhého trápení pod izraelskou nadvládou. Zmínka o Joramovi jako „Omřího synovi“ by pak mohla být mimo jiné pouze literární přesmyčkou schématu otců a synů: Omrí jako usurpátor, Kemóšjati jako usurpovaný × Měša (Kemóšjatiho syn) jako usurpátor, Joram jako usurpovaný.

Pokud jde o datování stély, mezi odborníky panují značné neshody. Bohužel nemůžeme určit datum vzniku podle vykopávek, neboť k odhalení stély došlo za velmi podivných okolností a nikoli při řízeném archeologickém průzkumu. Datum vzniku však lze alespoň přibližně určit podle obsahu textu.

Různí badatelé navrhují pro vznik Měšova nápisu různá data v průběhu let 850 – 810 př. n. l.²⁰⁷ Rok 850 nevypadá pravděpodobně. Uvážíme-li nedávnou Achabovu smrt, není možno, aby Měša uskutečnil tak rozsáhlé akce během tak krátké doby. Přívrženci této datace předpokládají, že události uvedené na stéle korespondují s událostmi uvedenými v Bibli. Tuto variantu však můžeme vyloučit vzhledem k okolnostem popsaným v předchozích kapitolách. Kromě toho, jedná-li se v případě „Omřího syna“ ve skutečnosti o Jorama, musela být stéla vztyčena až po uzavření jeho vlády, tedy po r. 841, kdy nastupuje na trůn dynastie Jehú.

Smelik se své studii proto přiklání k datu 835 př. n. l. Narážka na pád Izraele na MS 7 se podle něj týká Jehúovi vzpoury a nešťastných událostí z dob jeho vlády.²⁰⁸ Lemaire oproti tomu navrhuje rok 810 př. n. l., neboť tvrdí, že katastrofální situace Izraele, o které mluví MS se týká doby kralování Jehúova syna Jóachaze.²⁰⁹ Ať tak či onak, podle mého názoru nelze určit přesné datum sepsání Měšova nápisu a budeme muset prozatím nechat tuto část debaty problému otevřenou.

7 Závěr

Měšova stéla byla objevena před stočtyřiceti lety. Máme tudíž za sebou sto čtyřicet let intenzivního bádání, jelikož jde o text velmi významný. Zpracovat takové téma novým obohacujícím způsobem je velmi složité. Cílem této práce nebylo nalézt nové skutečnosti, které ještě nikdo neobjevil, nýbrž shromáždit, představit a vyhodnotit dosavadní výsledky bádání a nabídnout ucelený obraz o nálezů Měšovy stély a jeho kontextu.

Hlavním úkolem bylo zpracování dostupných materiálů pro českou čtenářskou obec. Stěžejní bod spočívá v českém překladu, pro který mi posloužily přepisy textu původního nápisu od několika renomovaných autorů. Přínosnější by možná bylo pořídit vlastní přepis. Je otázka, zda by mělo smysl při stávajícím stavu bádání pořizovat další, vlastní přepis z kamenného originálu, který je v galerii Louvre, každopádně vzhledem k okolnostem jsem zvolila variantu porovnání textů, které jsou považovány za

²⁰⁶ MS 5.

²⁰⁷ Smelik: *Converting the Past*, Leiden 1992, str. 81-82, pozn. 71.

²⁰⁸ Smelik: *Converting the Past*, Leiden 1992, str. 81, pozn. 71.

²⁰⁹ Lemaire: *The Mesha Stele and the Omri Dynasty*, str. 136-137.

jakousi stávající normu při zpracování nápisu. Zvolila jsem proto pro porovnání tři texty, aby vynikly rozdíly či shodné rysy při jejich zpracování.

Následný překlad jsem rozdělila nikoli po původních řádcích, ale do částí. Snažila jsem se vytvořit text, který je srozumitelný, a při jeho četbě je na první pohled patrná struktura nápisu. Zároveň se však při volbě výrazů snažím držet, pokud je to možné, co nejpřesněji původních významů. V některých místech je to i za cenu, že text není sice zcela srozumitelný, ale pokus o srozumitelnost by v těchto případech nebyl překladem, ale výkladem.

O poměrně podrobný výklad se snažím v jiné části práce. Týká se nejenom rozboru jednotlivých výrazů, ale snažím se také ukázat propojenost jednotlivých částí a zároveň jejich značnou rozdílnost. V úvahu jsou brány poznatky o dobových zvyklostech či komplikace, ke kterým dochází při rekonstrukci některých částí nápisu.

Místopis jsem původně zamýšlela jen zběžně zmínit. Ukázalo se však, že není jednoduché pustit se do porovnání starověkých názvů s názvy novodobými.

Dlhu této práce spočívá v důkladnějším porovnání Měšovy stély s biblickým textem 2 Kr 3. Jsem si vědoma, že tomuto tématu by bylo možno věnovat více prostoru a prostudovat například rozdílnost obou jazyků či větnou strukturu, povahu a období sepsání textů či zrekonstruovat a porovnat jednotlivá vojenská tažení. Ovšem to by vydalo na další práci. Pokud je mi známo, těmito záležitostmi se bude zabývat diplomová práce studentky českobudějovické teologické fakulty Veroniky Kučerové. Pak by se tyto dvě práce mohly dobře doplňovat.

8 Seznam literatury

- AHARONI Yohanan: The Land of the Bible, a historical Geography, The Westminster Press, Philadelphia 1979
- BENJAMIN Don C.: Stones and Stories, An Introduction to Archeology and the Bible, Fortress Press, Minneapolis 2008
- BIČ Miloš: Palestina od pravěku ke křesťanství, III. Řeč a písemnosti, Husova československá evangelická fakulta bohoslovecká, Praha 1950
- Bible: Český ekumenický překlad, Česká biblická společnost, Praha, 1993
- DAVIS J. D.: The Moabite Stone and the Hebrew Records, American Journal of Semitic Languages and Literature 7, 1891, str. 178-82
- DEARMAN Andrew ed.: Studies in the Mesha inscription and Moab, Scholar press, Atlanta 1989
- DONNER Herbert, RÖLLIG Wolfgang: Kanaanäische und aramäische Inschriften, 1. svazek, oddíl D, Moabitische Inschrift, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 2002
- FINKELSTEIN Izrael, SILBERMAN Neil Asher: Objevování Bible, Svatá Písma Izraele ve světle moderní archeologie, Vyšehrad, Praha 2007
- FREEDMAN David Noel: Anchor Bible dictionary, vol. 4, Doubleday, New York 1992
- FREEDMAN David Noel: A Second Mesha Inscription, BASOR 175, 1964
- GARR W. Randall: Dialect Geography of Syria-Palestine 1000 – 586 B.C.E., University of Pennsylvania Press, Philadelphia 1985
- GIBSON John C. L.: Textbook of Syrian Semitic Inscriptions, 1. díl, Hebrew and Moabite Inscriptions, Clarendon Press, Oxford 2002
- GIBSON John C. L.: Textbook of Syrian Semitic Inscriptions, 2. díl, Aramaic Inscriptions including inscriptions in the dialect of Zenjirli, Clarendon Press, Oxford 2003
- GIBSON John C. L.: Textbook of Syrian Semitic Inscriptions, 3. díl, Phoenician Inscriptions, Clarendon Press, Oxford 2002
- JAROŠ Karl: Hundert Inschriften aus Kanaan und Israel, Fribourg 1982
- JASTROW Marcus: A Dictionary of the Targumim, the Talmud Babli and Yerushalmi, and the Midrashic Literature, Volume I, New York 1996
- JEPSEN Alfred: Královská tažení ve starém Orientu, Vyšehrad, Praha 1997, překlad: J. Prosecký, B. Vachala, J. Heller
- KOEHLER Ludwig, BAUMGARTNER Walter: The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament, Volume 1-4, Leiden 1999.

- LEMAIRE André: The Mesha Stele and the Omri Dynasty, str. 135-143, in: Lester L. Grabbe ed.: Ahab Agonistes, The Rise and Fall of the Omri Dynasty, Continuum international publishing, London 2007
- LIPÍŇSKI E.: Etymological and Exegetical Notes on the Meša Inscription, *Orientalia* 40, 1971, str. 325-40
- LIVER J.: The Wars of Mesha, King of Moab, *Palestine Exploration quarterly* 99, 1967, str. 14-31
- MEYERS C. L. a O'CONNOR M.: *The Word of the Lord Shall Go Forth. Essays in Honor of David Noel Freedman*, Winona Lake 1983
- MILLER Max: The Moabite Stone as a Memorial Stela, *Palestine Exploration quarterly* 106, 1974, str. 9-18
- MORAG S.: Meša: A Study of Certain Features of Old Hebrew Dialects, *Erec Israel* 5, 1958, str. 138-44
- NA'AMAN Nadav: Royal Inscription versus Prophetic Story: Mesha's Rebellion according to Biblical and Moabite Historiography in Lester L. Grabe ed.: *Ahab Agonistes: The Rise and Fall of the Omri Dynasty*, Continuum international publishing, London 2007
- PÍPAL Blahoslav: *Hebejsko-český slovník ke Starému zákonu*, nakladatelství Kalich, Praha 1997
- PROSECKÝ Jiří, *Encyklopedie starověkého Předního východu*, Libri, Praha 1999
- REED William L. a WINNETT Fred V., A Fragment of an early Moabite inscription from Kerak, *BASOR*, č. 172, 1963
- SMELIK Klaas A. D.: *Converting the Past, Studies in Ancient Israelite and Moabite Historiography*, Leiden 1992
- STEHLÍK Ondřej: *Ugaritské náboženské texty. Kanaanské mýty, legendy, žalmy, liturgie, věštby a zaříkávání pozdní doby bronzové*, Vyšehrad, Praha 2003
- STERN Ephraim: *The new encyclopedia of archaeological excavations in the Holy Land*, 1. – 4. díl, Israel Exploration Society, 1993
- STERN Philip D.: Of Kings and Moabites: History and Theology in 2 Kings 3 and the Mesha Inscription, *Hebrew Union College Annual*, č. 64, 1993, str. 1-14

8.1 Seznam zkratek

př. n. l.: Před naším letopočtem

MS: Měšova stéla

ČEP: Český ekumenický překlad

AJSL: American Journal of Semitic Languages and Literature

BASOR: Bulletin of the American Schools of Oriental Research

PEQ: Palestine Exploration Fund Quarterly Statement

9 Přílohy

9.1 Přepis moábského textu

𐤀𐤗.𐤑𐤕.𐤕.𐤕. 𐤔𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕. 1
 𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕. 2
 𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕. 3
 𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕. 4
 𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕. 5
 𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕. 6
 𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕.𐤕. 7

9.2 Jarošova reprodukce Měšovy stély

1 1
2 2

3 3
4 4
5 5
6 6
7 7
8 8
9 9
10 10
11 11
12 12
13 13
14 14
15 15
16 16
17 17
18 18
19 19
20 20
21 21
22 22
23 23
24 24
25 25
26 26
27 27
28 28
29 29
30 30
31 31
32 32
33 33
34 34

Handwritten text in a stylized script, likely a reproduction of an ancient inscription. The text is arranged in a central column within an arched frame, with numbers 1-34 on both sides. The script is dense and difficult to decipher, but appears to be a form of Old Church Slavonic or a related Slavic script. The text is enclosed in a hand-drawn arch with a dotted line inside. There are some small marks and symbols scattered around the text, particularly on the right side.